

**Dvadeset pet godina bilježenja prijevoda:
hrvatsko i poljsko ogledalo**

**Twenty five years of translation:
a cultural mirror of Croatian and Polish literature**

Petra Gverić Katana

Uniwersytet Śląski, Instytut Filologii Słowiańskiej, petra.gveric@gmail.com

Data zgłoszenia: 7.05.2016 r. — Data recenzji i akceptacji: 16.05.2016 r.

Abstract: In the last five years, “Przekłady Literatur Słowiańskich” has relayed a large amount of information on Croatian and Polish literature as regards their mutual translations over the last 25 years. This text, based on bibliographies and articles presented in PLS, is an attempt to draw an image of Croatian literature reflected by translation choices and their reception in Poland and vice versa, and tries to assess the kind of cultural image repository those translations have produced in the target cultures since 1990.

Key words: literature of exile, reception, Croatian and Polish translations, literary canon, translation choices.

U časopisu „Przekłady Literatur Słowiańskich” bibliografije prijevoda slavenskih književnosti obuhvaćaju razdoblje od 1990.: ove godine izrađena je i bibliografija za 2015. godinu, čime je zaokruženo 25 godina prevođenja poljske književnosti u Hrvatskoj, kao i hrvatske u Poljskoj. Dosad su sve bibliografije bile popraćene komentarima, u kojima se iz različitih aspekata čitatelju približavaju objavljeni prijevodi. Posljednje desetljeće prošloga i prvo ovoga stoljeća i u Poljskoj i u Hrvatskoj bilo je burnim razdobljem tranzicije — u Hrvatskoj obilježeno ratom i njegovim posljedicama, u Poljskoj društvenim i političkim promjenama, što je ostavilo dubok trag na formiranje književne i kulturne scene. Ne treba posebno naglašavati koliko takve kapitalne promjene mogu utjecati na svaku kulturnu djelatnost, a posebice na onu prevoditeljsku, oblikujući prevoditeljske

izbore — od tematskih okosnica sve do jezičnoga mikrokozmosa, određujući prevoditelja kao ambasadora i/ili legislatora kulture čiju književnost približava kulturi primatelja.

Potaknuta sadržajem korpusa prijevoda, poljskih i hrvatskih, i djelomice njihovom recepcijom, pokušat ću skicirati sliku koja se nakon 25 godina bilježenja i sama nameće — sliku hrvatske književnosti u Poljskoj i poljske književnosti u Hrvatskoj — te dati uvid u promjene koje u ciljnoj kulturi ne reflektiraju samo stanje u književnosti, nego govore i o cjelokupnoj predodžbi izvorne u kulturi primatelja i njihova odnosa. Opisujući spomenute predodžbe, za koje smatram da, osim posredovanjem medija, do recipijenta dolaze i preko književnosti (ne ulazeći pritom u sociološku raspravu koliki je udio utjecaja književnosti, odnosno, prijevoda na stvaranje predožbe o izvornoj kulturi) poslužiti ću se pojmovima koje u komparatistička istraživanja uvodi relativno mlada grana komparatistike — bolje rečeno, ne tako mlada, ali do devedesetih godina relativno nepoznata u poljskim i hrvatskim znanstvenim istraživanjima — imagologija. Uvodeći pojmove autopredodžbe (fr. *auto-image*, eng. *self-image* i *auto-image*) i heteropredodžbe (fr. *hétéro-image*, eng. *hetero-image*), metapredodžbe (fr. *meta-image*, eng. *meta-image*), imagama i imagotipičnosti (fr. *imagotype*, eng. *imagotype*)¹, imagolozi se koncentriraju na proučavanje slika kolektivnoga i nacionalnoga konstrukta unutar književnih tekstova. Usustavljivanjem i rastom broja njezinih pobornika, dana se pozicionira kao jedan od multidisciplinarnih pristupa u proučavanju književnosti, spajajući teoriju književnosti, sociologiju, antropologiju, psihologiju i druge humanističke znanosti. Riskirajući da ovu skicu hrvatske kulture u Poljskoj i poljske u Hrvatskoj nazovem imagološkom i doživim kritike na račun zlorabe termina koji se dobrim dijelom odnosi na poimanje intertekstualnog Drugog, u nedostatku boljeg alata osmjelit ću se u pokušaju da njezinom terminologijom opišem međusobno ogledanje dviju slavenskih književnosti i kultura².

Osvrnimo se najprije nakratko na razdoblje koje, omeđeno značajnim društvenopolitičkim promjenama, možemo odijeliti 1944. i 1989. godinom. Nažalost, o prijevodima i recepciji poljske književnosti u Hrvatskoj o danome razdoblju

¹ M. Beller, J. Leersen: *Imagology: The Cultural Construction and Literary Representation of National Characters: a Critical Survey*. New York 2007; P. Beck: *Imagologie, psychologie sociale et psychologie cognitive. Pour une recherche concertée*. W: H. Roland, S. Vanasten: *Les nouvelles voies du comparatisme*. Gent 2007.

² Prema definiciji, imagologija se bavi procesom stvaranja kulturnih imaginarija, ne zadržavajući se isključivo na intertekstualnom: „Pritom se tekst simultano analizira na trima razinama: tekstualnoj, raščlanjujući njegovu topološku i tropološku strukturu, intertekstualnoj, ispitujući poetičke, retoričke i žanrovske dispozicije i, naposljetku, na kontekstualnoj razini, promatrajući odnos teksta spram okolnih socijalnih, političkih i kult. praksi. U najnovijim imagološkim studijama posebice se inzistira na implementaciji pragmatičko-funkcionalističke perspektivizacije kako bi se istražili ne samo recepcijski okviri nego i moguće upotrebe i funkcije teksta“. U: „Leksikon Marina Držića“. Dostupno na: <http://leksikon.muzej-marindrzc.eu/imagologija/> [pristupljeno: 11.02.2016].

nema detaljnih podataka. Bibliografije prijevoda poljskih djela u Hrvatskoj obuhvaćaju razdoblja od 1881.—1940.³ i, objavljene u PLS-u, period od 1990. godine, dok cjelovit uvid u razdoblje od 1940. do 1989. nedostaje. Razlog je tomu, među ostalim, što je u bivšoj Jugoslaviji poljska književnost bila mnogo više prevedena na srpski jezik, što potvrđuju i Čilić Škeljo i Vidović Bolt u svome komentaru bibliografije poljskih prijevoda od 1990—2006.:

Działalność wydawnicza, a także translatorska, były o wiele bogatsze w Serbii niż w Chorwacji czy pozostałych republikach ówczesnej Jugosławii. Nie dziwi więc, że w Socjalistycznej Federacyjnej Republice Jugosławii większość utworów polskich pisarzy była tłumaczona na język serbski i wydawana w Belgradzie⁴.

Stoga je u razdoblju od hrvatskoga osamostaljenja pozornost pridavana prijevodima kanonskih djela koja su u prethodnome razdoblju bila prevedena na srpski jezik ili ih na jugoslavenskoj književnoj sceni uopće nije bilo. Treba ipak napomenuti da su i srpski prijevodi poljske književnosti odigrali važnu ulogu u njezinoj recepciji u Hrvatskoj jer su poljski autori, poput Czesława Miłosza i Brune Schulza, bili čitani i na području tadašnje SRH. Za hrvatskog čitatelja jezična barijera nije bila preprekom (uostalom, službena politika nametala je hrvatskosrpski odnosno srpskohrvatski jezik kao zajednički — zato će proći niz godina dok ne ugledamo hrvatske prijevode i mnogih djela „velikih“ književnosti).

U poslijeratnome je razdoblju u Poljskoj preveden znatan broj djela hrvatske književnosti, od kojih su neka dramska djela, poput *Predstave Hamleta u selu Mrduša Donja*, doživjela i velik uspjeh nakon postavljanja na poljskim scenama. Zahvaljujući institucionalnoj suradnji i njezinim strategijama predstavljanja kulture, u Poljskoj je preveden onaj dio hrvatske književnosti koji je odgovarao i jednoj i drugoj strani s obzirom na politički kontekst. Hrvatska emigrantska književnost, dakako, nije mogla biti predložena poljskoj strani (niti bi je ona prihvatila) — s druge, pak, strane, u bivšoj Jugoslaviji prevodila su se i djela poljskih disidenata, poput Czesława Miłosza (njegova poezija objavljena je u prijevodu Petra Vujičića u antologiji *Savremena poljska poezija već 1964.*, a *Zniewolony umysł* kao *Zarobljeni um* doživio je svoje prvo izdanje u Srbiji 1985.). Razlog tomu treba tražiti i u recepciji strane disidentske književnosti, od koje je poljska bila omiljena (dapače, pisci emigranti pozivani su i na kulturne događaje):

Jugosławia chętnie wydawała książki dysydentów z innych krajów socjalistycznych, ale ów zewnętrzny liberalizm nie znalazł zastosowania w odniesieniu

³ P. Gverić: *Poljska književnost u hrvatskim književnim časopisima od 1881. do 1940.* „Književna smotra“ 2002 (34), br. 126 (4), s. 81—118.

⁴ Đ. Čilić Škeljo, I. Vidović Bolt: *Literatura polska w chorwackich przekładach od 1990 r. do 2007.* „Przekłady Literatur Słowiańskich” 2009, t. 1, cz. 1, s. 102—112.

do własnych obywateli, chociaż na tle pozostałych krajów socjalistycznych możliwość krytyki wewnętrznej i tak była większa⁵.

Sudeći prema dosad objavljenim bibliografijama, do 1989. godine poljski su prevoditelji tumačili ono što i izvorna kultura danas smatra kanonom svoje književnosti. Među prijevodima se ističu Krležina, Desničina, Marinkovićeva i Novakova proza, a od starije književnosti Marin Držić. Časopisi i antologije objavljuju i izbore iz djela hrvatskih pjesnika, a osobito Cesarića, Parun, Tadijanovića, Mihalića i Slavičeka.

Devedesetih godina broj se prijevoda hrvatskih pisaca smanjuje, da bi od 1996. prevodilačka aktivnost ponovno živnula. No izbor prijevoda u tome razdoblju svjedoči o zanimljivome fenomenu. Još 1990. godine izaći će prijevod Krležinih *Zastava*, pripreman daleko prije, i prijevod Novakova *Izgubljenog zavičaja*, no kasniji prevoditeljski izbori svjedoče kako je nastupilo posve novo razdoblje. Među knjižnim izdanjima neće se pojaviti gotovo ništa od onoga što hrvatska kulture u tome periodu smatra reprezentativnim djelima 20. stoljeća (uz neke iznimke — primjerice, 2006. izaći će još jedna knjiga Slobodana Novaka, *Pristajanje*). Djela Krleže, Marinkovića, Brešana i mnogih dotad prevedenih velikana hrvatske književnosti padaju u zaborav, nema knjižnih reizdanja ni prijevoda onoga što je možda izostavljeno u prijašnjim razdobljima, a ni djela izdavana osamdesetih i potkraj sedamdesetih godina nisu u poljskome fokusu (Pavlu Pavličiću prevedena je tek jedna knjiga, *Trg slobode*, a Goran Tribuson svoje mjesto nalazi u časopisima i antologijama). Primjer je „nadoknade” roman Dubravke Ugrešić *Štefica Cvek u raljama života*, koji je osamdesetih bitno obilježio hrvatsku književnost. Roman koji pokreće i u bitnome obilježava hrvatsko žensko pismo osamdesetih, u Poljskoj je preveden 20-ak godina poslije i u kritici shvaćen bitno drukčije u općoj recepciji (pritom se referiram na novinske tekstove, recenzije i blogove, te na kritike predstave u Teatru Polonia Krystyne Jande, a ne na znanstvene tekstove) — „korespondirajući” s vremenom kao hrvatska *Bridget Jones* — negoli je bio interpretiran u Hrvatskoj, odnosno, Jugoslaviji⁶.

Poljskim će prevoditeljima nakon 1990. biti najzanimljiviji pisci koji donose temu traume „balkanskoga” rata, sjećanja na kronotop „bratstva i jedinstva”,

⁵ L. Małczak: *Croatica. Literatura i kultura chorwacka w Polsce w latach 1944—1989*. Część 1 i 2. Katowice 2013, s. 32, 326, 348—350.

⁶ Poljsku recepciju toga djela Dubravke Ugrešić objašnjava tako i M. Duda, tvrdeći da je knjiga u Poljskoj smatrana revolucionarnom, ali u krugu znanstvenika koji su o njoj pisali, no u širem krugu „książka funkcjonuje jako zabawne czytadło dla kobiet, gorąco polecana przez czytelniczki, jako jeden z klonów *Dziennika Bridget Jones* Helen Fielding”. Tomu u prilog svjedoče i kritike predstave u Teatru Polonia Krystyne Jande, uglavnom negativno intonirane, u kojima se ističe banalnost djela (i/ili predstave) i potrošenost teme. Vidi: M. Duda: *Polskie Balkany. Proza postjugosłowińska w kontekście feministycznym, genderowym i postkolonialnym. Recepcja polska*. Kraków 2013, s. 234.

gdje se posebno ističe prostor Bosne (Jergović, Štiks), međunacionalne odnose s različitim gledišta, problem nacionalizma te položaja autora emigranta, traženje vlastita identiteta s obzirom na pripadnost određenu narodu, duštvenopolitičke promjene uzrokovane i II. svjetskim ratom i onim Domovinskim, ali i tekstovi koji nose feminističke ideje i propituju položaj žene u suvremenom društvu⁷. Pogledamo li pobliže, može ustvrditi da je u poljskim prijevodima uglavnom riječ o piscima koji su u nekome trenutku emigrirali. Oblikuje se fenomen prevođenja onoga što bismo, prema Borisu Škvorc⁸, koji u svome članku modificira i tumači Kalogjerinu podjelu emigrantske književnosti na egzilnu, etničku i globalnu, mogli odrediti zajedničkim imenom egzilna književnost:

[...] koja je iz matice prognana, ali je istovremeno s njom ostala u stalnoj intertekstualnoj međuzavisnosti, unatoč činjenici da se raznim opresivnim instrumentima ta interakcija pokušavala izvantekstualno onemogućiti.

Škvorc napominje da je razlika između nekadašnjih pisaca u egzilu i onih današnjih u tome što je danas egzil dobrovoljan (iako i to podliježe diskusiji), ali jasno je i da je književnost koju je pisala, primjerice, Ugrešić, u Hrvatskoj bila neko vrijeme prešućivana, pa i napadana — u tom smislu može se govoriti i o „izvantekstualnom onemogućivanju” odnosa s maticom. Naime, nostalgija za vremenom, prostorom, vrijednostima koji su djelomice obilježili djela ovih autora često se naziva jugonostalgijom, terminom koji je u Hrvatskoj do 2000-ih imao uglavnom negativne konotacije. Riječ je o autorima, da se poslužim riječima Davora Beganovića, „o čijim se identitetu ne može govoriti kao o nečemu monolitnom”⁹, onima koje se u u poljskom tisku često naziva piscima s *područja bivše Jugoslavije* (pri čemu se — ali ne uvijek i svagdje! — pojavljuje izraz *hrvatski*). Sam termin u svojoj knjizi *Postjugoslavenska književnost?* kritički razmatra Boris Postnikov. Objasnjavajući odrednicu koja je u recepciji hrvatske književnosti itekako prisutna (a u poljskoj se kritici i recepciji često zamjenjuje i terminom *balkanska književnost*), Postnikov utvrđuje kako je riječ, zapravo,

⁷ Sva ta semantička polja donose tekstovi Dubravke Ugrešić, koja je do 2016. rekordno najprevođeniji hrvatski autor, s čak 14 knjižnih izdanja.

⁸ Autor u članku primjenjuje Kalogjerinu podjelu u kontekstu hrvatske književnosti dislocirane od matice — ponajprije australske. Vidi: B. Škvorc: *Egzilna i emigrantska književnost: Dva modela diskontinuiteta u sustavu nacionalnog književnog korpusa u doba kulturalnih studija*. „Kolo” 2004, br. 2. Dostupno na: <http://www.matica.hr/kolo/296/Egzilna%20i%20emigrantska%20knji%C5%BEevnost%3A%20Dva%20modela%20diskontinuiteta%20u%20sustavu%20nacionalnog%20knji%C5%BEevnog%20korpusa%20u%20doba%20kulturalnih%20studija/> [pristupljeno: 13.01.2016].

⁹ D. Beganović: *Jezik, povijest, geografija. Egzil i emigracija u postjugoslavenskim književnostima*. „Sarajevske sveske” 2014, br. 45—46. Dostupno na: <http://sveske.ba/en/content/jezik-povijest-geografija-egzil-i-emigracija-u-postjugoslavenskim-književnostima> [pristupljeno: 13.01.2016].

o kulturnom fenomenu koji treba promatrati u kontekstu kapitalizma i stvaranja novih nacionalnih konstrukata:

Govor o postjugoslavenskoj književnosti, želi li biti uistinu kritičan i produktivan, mora prije svega biti govor o političkoj ekonomiji te književnosti: umjesto o aktualnim poetičkim modelima, o “stvarnosnoj prozi”, “novoj osjećajnosti” ili “post-postmodernizmu”, prije svega valja raspravljati o invarijantama kapitalističke artikulacije kulture i književnosti, o devalvaciji simboličkog kapitala pisaca u odnosu na razdoblje socijalizma, o logici uskih koridora i širokih brana na granicama novouspostavljenih nacionalnih književnosti¹⁰...

U izborima koje čine poljski prevoditelji jasno je vidljivo da se okreću piscima određenima ovim terminom, što evidentno privlači i izdavačke kuće i prevoditelje, koji će prije posegnuti za njima nego za nekim drugim autorima, makar bili i ugledniji u izvornoj kulturi. Naime, jugonostalgija kao odrednica postaje privlačnom etiketom na knjigama — i ne samo to, jugonostalgija postaje proizvod u svim vidovima popularne kulture, kao bunt, drugost i protivljenje uskim i konzervativnim, često nacionalističkim shvaćanjima — počinjući gubiti negativno značenje, ali istodobno postajući „jeftinom naljepnicom”. Uspjeh spisateljica prevedenih i popularnih (ne samo) u Poljskoj, komentirat će u svojoj analizi suvremenog hrvatskog pjesništva i proze Goran Rem:

Uglavnom, stižu devedesete i iz Hrvatske se samoistjeruju neke spisateljice, koje time izuzetno uspješno skreću zgroženost i pozornost inozemlja, na talent koji je neupitan, ali objektivno nije ništa veći od niza drugih autora i autorica koji su naprosto i u ratnim i poratnim okolnostima ostali djelovati u Hrvatskoj. Riječ je o Dubravki Ugrešić, Slavenki Drakulić, koje se klasično modernistički igraju groteskom, hiperbolom, apsurdom i humornom nostalgijom, s erotičnim dozama privlačne egzilne ideologije, te nehotice postaju vrlo ugledne hrvatske spisateljice u inozemstvu¹¹.

određujući njihovu popularnost izvanknjiževnim faktorima.

„Logika uskih koridora i širokih brana na granicama novouspostavljenih nacionalnih književnost”, da se ponovno ciljano poslužim citatom Borisa Postnikova, na poljske izbore i recepciju neće utjecati. Naprotiv. Prostor bivših jugoslavenskih republika obilježava i velika sličnost standardnih jezika (hrvatski, srpski, crnogorski i bošnjački — koje se povremeno naziva i BHSC jezicima), u kojima

¹⁰ B. Postnikov: *Postjugoslavenska književnost*. Zagreb 2012, s. 3.

¹¹ G. Rem: *Silnice mimo tranzicije, tekstualnost i izvantekstualnost suvremenog hrvatskog pjesništva i proze. Rat i mir hrvatskog tranzicijskog fantazma. Ili: je li metafora savršeni zločin?* Zagrebačka slavistička škola. Dostupno na: <http://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1883&naslov=silnice-mimo-tranzicije-tekstualnost-i-izvantekstualnost-suvremenog-hrvatskog-pjesnistva-i-proze> [pristupljeno: 11.01.2016].

stvaraju pisci čija pripadnost nije jednoznačna. Poljski će prevoditelji birati upravo one pisce i djela koji, osim tematskih preokupacija, iskustva rata i, dijelom, generacijske pripadnosti, dijele i mikrokozmos jezika. Česti su u prijevodima autori koji su pisali i na srpskom i hrvatskom jeziku (Bora Ćosić, Mirko Kovač), oni čiji bi jezik neki nazvali bošnjačkim ili bosanskim (zbog njihova neprihvatanja hrvatskog „purificiranog izraza”) poput Miljenka Jergovića¹². Razloge treba tražiti i u biografijama prevoditelja, dio kojih je u bivšoj Jugoslaviji završio studij — pritom treba istaknuti da je uglavnom riječ o beogradskoj slavistici — boravio na studijskim boravcima, najčešće također u Srbiji, neki su, pak, bili sinovi diplomata, a neki su i djeca poljsko-srpskih brakova, gdje su stekli dobro znanje jezika, pa i „naslijedili” zanat¹³. Njihova zainteresiranost za te kulture i jezike svakako je utjecala i na to da u prijevodima biraju autore koji se nalaze upravo „na granicama” prostora i jezika. Čini se da upravo oni izazivaju njihov najveći interes, potaknut zanimanjem za stanje jezika i kulture nakon raspada Jugoslavije i teme koje je taj raspad sa sobom donio. U Poljskoj se prevode i *born translated*¹⁴

¹² Sam Jergović ne prihvaća vlastito svrstavanje u korpus hrvatske, srpske ili bošnjačke književnosti u odnosu na jezik kojim piše. U intervjuu koji su zajedno dali Štiks, Debeljak, Jergović i Kovač za *Novi list*, povodom 25. godišnjice smrti Danila Kiša i tribine na Festivalu svjetske književnosti, Jergović, Kovač i Štiks definiraju postjugoslavensku književnost kao onu „koju pišu antihrvati, antisrbi i antibošnjaci”, a Štiks problem vidi „u političkom projektu koji klasificira i imenuje jezik, a riječ je o nacionalističkom i reduktivnom modelu koji književnost svodi na pitanje krvi, biografije i ispravnih političkih stavova”. V. „Novi list” 15.09.2014. Dostupno na: <http://www.novilist.hr/layout/set/print/Kultura/Književnost/Književnost-se-ne-pise-samo-jezikom> [pristupljeno: 11.02.2016].

¹³ Istraživanje „sylwetke tłumacza” kad je riječ o prevoditeljima hrvatske književnosti zacijelo bi iznjedrilo mnogobrojne zanimljive spoznaje, no nastojat ću samo opisati u kratkim crtama najaktivnije i najplodnije njezine prevoditelje. Danuta Ćirlić-Straszyńska, poljska spisateljica i jedna od najplodnijih prevoditelja djela hrvatske i srpske književnosti, zajedno sa srpskim slavistom Brankom Ćirlićem, prevodila je sa sva tri jezika: sa srpskog, hrvatskog i bošnjačkog. Njihova je kći Dorota Jovanka Ćirlić Mentzel, poljska novinarka i prevoditeljica sa srpskog, hrvatskog, bošnjačkog i makedonskog. Od 1990. godine njihovi su izbori iz hrvatske književnosti: Bora Ćosić, Mirko Kovač, Predrag Matvejević, Dubravka Ugrešić, Daša Drndić, Tatjana Gromača, Igor Štiks. Magdalena Petryńska uglavnom prevodi srpske autore i Miljenka Jergovića, za prijevod čije je knjige *Srda pjeva u sumrak na Duhove (Srda śpiewa o zmięrzchu w Zielone Świątki)* dobila nagradu Angelus. U Beogradu je provela ratne godine (1991.—1996.) kao savjetnica Veleposlanstva Republike Poljske. Grzegorz Łatuszyński proveo je devet godina u bivšoj Jugoslaviji (od 1959. do kraja 1967.), studirajući na zagrebačkom i beogradskom sveučilištu, te kao lektor poljskoga jezika u Beogradu. Prevodi sa srpskog i hrvatskog, s hrvatskog uglavnom poeziju. Da nabrojimo samo one s najviše prijevoda u danome razdoblju: riječ je uglavnom o prevoditeljima „starije” generacije — rođenih između 1930. i 1960., su dulje vrijeme boravili u Jugoslaviji.

¹⁴ Termin donosi Rebecca L. Walkowitz u svom djelu *Born Translated. The Contemporary Novel in an Age of World Literature*, koja razmatra zanimljiv fenomen djela koja nisu objavljena, a katkad ni napisana u materinskome jeziku pisca, već su objavljena na jeziku koji je piscu drugi ili posve stran. Termin se može primijeniti i na mnoge „hrvatske pisce” koji dosad nisu — ali će

djela, pa je riječ o prijevodima s, primjerice, španjolskog (Brajnović) i engleskog jezika (Drakulić) — no tematski opet vezanih uz rat i egzil. Otvaranje granica, migracije, bilingvalnost mnogih autora, jezične interferencije postavljaju pred prevoditelje, komparatiste i teoretičare prevođenja sve kompliciranije izazove, koje će biti nemoguće rješavati bez multidisciplinarnog pristupa. Hrvatski je književni prostor jedan od primjera takvih izazova.

Od pisaca koji ostaju izvan kruga egzilne književnosti i čija djela nisu na jezičnim raskršćima, a čija je recepcija relativno bogata kritičkim, pa i znanstvenim tekstovima, ističu se Vedrana Rudan, Rujana Jeger i, fenomen za sebe, Miro Gavran, čije drame odmah pronalaze i kazališne daske.

Vedrana Rudan i Rujana Jeger uklopit će se u poljsku sliku „ženskog pisma” koji je svojim romanom *Štefica Cvek u raljama života* „skrojila” već Dubravka Ugrešić — temu položaja žene u suvremenom svijetu, preispitivanje odnosa kulture prema ženskome tijelu, odnosa prema muškarcu. Taj drugi krug, u uskoj korelaciji s prvim, činit će *mainstream* u stvaranju slike hrvatske književnosti u Poljskoj, s napomenom da djela Dubravke Ugrešić zapravo otvaraju oba kruga¹⁵.

Potvrdu takva stanja nalazimo i u repertoarima kazališta koja svoju inspiraciju nalaze u djelima koja potenciraju autorice, antiratne i feminističke teme, poput Vedrane Rudan, Dubravke Ugrešić, Rujane Jeger, Ivane Sajko, Slobodana Šnajdera, itd. Recepcija koja će popratiti spomenute predstave bit će intenzivna, i okrenuta upravo onome što se može obilježiti pojmovima ratne traume i ženskog pitanja.

Autori koji u Hrvatskoj stječu popularnost ponajprije na Festivalu alternativne književnosti, prvome medijski iznimno popraćenom književnom događaju 2000-ih godina, poljskim prevoditeljima nisu osobito zanimljivi. Struja stvarnosne proze, kratke priče koje postaju gotovo dominantan žanr i u medijima i u knjižnim izdanjima, nisu potaknuli poljske prevoditelje da se late pera. Od fakovske su generacije jedva prevedeni Zoran Ferić i Roman Simić (po jedna zbirka — Ferićeva *Mišolovka Walta Disneyja* u prijevodu studenata vroclavske slavistike, a *Trajekt* Miroslava Mićanovića također kao projekt poljskih kroatistika), pa dok hrvatskom scenom vladaju Julijana Matanović s autobiografskom prozom, Bori-voj Radaković, Robert Perišić, Gordan Nuhanović i Jurica Pavičić sa stvarnosnom prozom i Ante Tomić humorističnim romanima — u poljskoj književnosti ništa od toga ne nalazi svoje mjesto, osim u antologijama i povremeno u časopisima. Leszek Małczak, pišući o poljskim prijevodima hrvatske književnosti od 1990.—2006. ustvrdit će da je u Poljskoj slika hrvatske književnosti „iskrivljena” jer tada

---

možda biti — prevedeni na poljski jezik, poput Josipa Novakovića, Matvejevićevih djela tiskanih na talijanskome jeziku, itd.

¹⁵ B. Czapik-Lityńska: *Uwagi na marginesie lektury literackich kontestacji Dubravki Ugrešić*. „Poznańskie Studia Slawistyczne” 2014, nr 6. Dostupno na: yadda.icm.edu.pl/yadda/.../Czapik-Litynska.pdf [pristupljeno: 11.02.2016].

najcjenjeniji pisci u Hrvatskoj nisu ujedno oni najprevodeniji u Poljskoj, ali i da će, slabljenjem interesa za feminističku literaturu i promjenom položaja egzilnih pisaca, vjerojatno doći do promjena u prevoditeljskim izborima. No čini se da se situacija nije bitno izmijenila ni u sljedećem proučavanom periodu¹⁶. Katarzyna Majdzik u komentaru prijevoda hrvatske književnosti na poljski jezik od 2007. do 2013. godine ustvrdit će:

Jeszcze nie tak dawno twórcy chorwaccy podejmujący tematykę jugonostalgii, albo autorki reprezentujące nurt tzw. literatury kobiecej, cieszyli się w Polsce większym zainteresowaniem niż w rodzimej Chorwacji (Dubravka Ugrešić, Slavenka Drakulić, Miljenko Jergović, Rujana Jeger). W polskim „kanonie” najnowszej literatury chorwackiej zajmowali wyjątkowe miejsce, podczas gdy w Chorwacji bywali przemilczani. I na odwrót, pisarze tacy, jak: Stanko Andrić, Robert Perišić, Dalibor Šimpraga, są w Polsce niemal nieznani (niezwykle rzadko tłumaczone są ich utwory, często jedynie we fragmentach), w Chorwacji zaś ich twórczość odnotowują antologie (czy lepiej — chrestomatie) w rodzaju tej autorstwa Jagny Pogačnik. Jednak rozbieżność między polską wizją kanonu chorwackiego (kanon zewnętrzny) a faktycznym kanonem (kanon wewnętrzny) z roku na rok maleje wraz z rosnącą liczbą przełożonych na język polski tekstów, dzięki rozwijającej się działalności wydawniczej w Chorwacji (np. publikacje „Fraktury”) oraz zmianom w świadomości krytyków i badaczy literatury w obu krajach¹⁷.

Unatoč najavama, analizirajući bibliografije prijevoda na poljski jezik iz 2014. i 2015. godine, ne stječe se dojam da se poljska predodžba počinje bitno razlikovati od one koju je nametnula slika do 2013. godine. Među novijim imenima i knjižnim izdanjima bilježimo više poezije — Ivana Hercega te Dortu Jagić, nagrađenu nagradom Europejski Poeta Wolności, i u Hrvatskoj malo poznatu Marinu Trumić, no Miljenko Jergović i Dubravka Ugrešić jednako su prisutni i u knjižnim izdanjima, ali i u časopisima, gdje opet nalazimo i Mirka Kovača i Slavenku Drakulić.

Kad je riječ o antologijama, čini se da one od 1990. služe popunjavanju dviju praznina u poljskim prijevodima hrvatske književnosti. Jednu čine kanonska djela nacionalne filologije — uglavnom je riječ o poeziji, poput *W skwarze słońca, w chłodzie nocy* — *Antologia poezji chorwackiej XX wieku* Grzegorza Łatuszyńskiego. Druga je, pak, već spomenuta praznina koja nastaje neprevođe-

¹⁶ L. Małczak: *O poljskim prijevodima hrvatske književnosti u razdoblju od 1990. do 2006.* U: *Komparativna povijest hrvatske književnosti. Zbornik radova IX. Hrvatska književnost XX. stoljeća u prijevodima: emisija i recepcija.* Ur. C. Pavlović, V. Glunčić-Bužanić. Split—Zagreb 2007, s. 96.

¹⁷ K. Majdzik: *Literatura chorwacka i jej polscy ambasadorzy. Uwagi do bibliografii przekładów literatury chorwackiej w Polsce w latach 2007—2013.* „Przekłady Literatur Słowiańskich” 2014, t. 5, cz. 2, s. 51.

njem hrvatske suvremene, nazovimo je, u skladu s terminom egzilna, domicilne književnosti. Riječ je dijelom o antologijama i izborima (hrestomatijama) koje nastaju na sveučilištima u suradnji s hrvatskim znanstvenicima ili kao prijevodi već postojećih hrvatskih antologija, čiji su autori vrsni poznavatelji suvremene hrvatske književnosti, kao što su antologija suvremene hrvatske drame *Kroatywni*¹⁸, antologija suvremene hrvatske proze *Nagie miasto*¹⁹, *Widzieć Chorwację. Panorama chorwackiej literatury i kultury 1990—2005*²⁰ etc. Kao svojevrсни poligon za lansiranje najnovije proze i drame, odnosno, onoga što bitno obilježava hrvatsku kulturu i književnost posljednjih 25 godina, služit će i časopisi.

Vječno živi klasici

I dok se Poljska orijentira na relativno mlade i žive autore, iz bibliografija prijevoda i komentara koji ih prate jasno se u Hrvatskoj u 25 proteklih godina iščitava jedna tendencija: prevođenje kapitalnih djela poljske književnosti na hrvatski jezik. U komentaru na izbor iz poljske književnosti u hrvatskome prijevodu od 1990. do 2006. godine, Đurđica Čilić i Ivana Vidović Bolt utvrđuju:

Przekłady książek i tekstów literackich opublikowanych w periodykach od 1990 r. do 2007 r., składają się na względnie jasny obraz tłumaczonej w tym okresie literatury polskiej i drogi przybliżania jej chorwackim czytelnikom. Tłumaczone są utwory należące w Polsce do kanonu literackiego, a więc uznane za reprezentatywne. Wynika to być może z konformistycznej postawy tłumaczy, którzy chcą przenieść na grunt chorwacki teksty o sprawdzonej jakości, nie mając zaufania do twórczości młodych. Zważywszy, że wielu starszych znakomitych polskich autorów całe dziesięciolecie „czeka” na swój chorwacki przekład, sytuacja taka może być zrozumiała²¹.

¹⁸ *Kroatywni. Dramat chorwacki po 1990 roku. Wybór tekstów*. T. 1—2. Wstęp L. Rafolt. Posłowie L. Małczak. Red. K. Majdzik, L. Małczak, A. Ruttar. Współpraca redakcyjna M. Stanis. Katowice 2012.

¹⁹ *Nagie miasto. Antologia chorwackiego krótkiego opowiadania*. Wstęp i wybór K. Bagić. Opieka merytoryczna, konsultacja językowa i współpraca redakcyjna wydania polskiego L. Małczak. Konsultacja chorwackiej wersji językowej S. Skenžić. Katowice 2009.

²⁰ *Widzieć Chorwację. Panorama literatury i kultury chorwackiej 1990—2005*. Red. K. Pieniążek-Marković, G. Rem, B. Zieliński. Poznań 2005. O antologijama hrvatske književnosti u Poljskoj detaljno je u svome osvrtnu na Bibliografiju prijevoda hrvatske književnosti, objavljen u PLS-u, pisala Katarzyna Majdzik. Vidi: K. Majdzik: *Literatura chorwacka i jej polscy ambasadorzy...*, s. 43—60.

²¹ Đ. Čilić Škeljo, I. Vidović Bolt: *Literatura polska w chorwackich przekładach od 1990 r. do 2007 r.* „Przekłady Literatur Słowiańskich” 2009, t. 1, cz. 1, s. 102—112.

Među knjižnim izdanjima poljskih pisaca od 1990. do 2015. ističu se reizdanja Sienkiewiczzeve trilogije u osuvremenjenome prijevodu, hrvatski prijevod *Zaslužnena uma, Rodbinske Europe, Usputnoga psića*, poezije Czesława Miłosza, drama i proze Witolda Gombrowicza (*Drame, Pornografija, Transatlantik, Posmrtna autobiografija*), drama Głowackog i Mrożeka, poezije Herberta, Szymborske i Kochanowskog, putopisa Kapuścinskog, Schulzove proze. Velik se dio prijevoda, najčešće poezije, pojavljuje u antologijama i časopisima, no i u njima su najzastupljeniji već spomenuti renomirani poljski pjesnici i pisci. Suvremeni poljski pjesnici također, no u manjoj mjeri, nalaze svoje mjesto u časopisima, ponajviše u prijevodu najaktivnije promicateljice suvremene — nazovimo je mlade poljske poezije — Đurđice Čilić Škeljo²².

Hrvatska kultura, dakle, inzistira na onome što je, s jedne strane, već publici poznato — a kad je riječ o Sienkiewiczzu, i dugogodišnje omiljeno štivo — ali i ujedno reprezentativan, kanonski izbor. Ipak, ne može se reći da to nije i egzilna literatura — osobito kad je riječ o Miłoszu i Gombrowiczu — no njihov je egzil onaj drugog vremena i prostora, i izbor pada na njih kao na pisce koji su svoj status odavno stekli i u poljskoj i u svjetskoj književnosti, i čija je literarna vrijednost, ovjenčana i Nobelovim nagradama, nedvojbeno.

Martina Podboj, sastavljajući sljedeće bibliografije, od 2007. do 2013. godine, u svome će komentaru zabilježiti promjene koje se, sitnim koracima, događaju u izboru prijevoda poljskih pisaca:

Analiza przekładów polskiej twórczości dowodzi różnorodności i mnogości podejmowanych w tym czasie inicjatyw translatorskich, które charakteryzowała obecność tłumaczeń utworów cenionych za granicą autorów współczesnych, ale coraz częściej także dorobku tych młodych i wciąż (relatywnie) nieuznanych przez krytykę twórców²³.

Svakako je tomu neizmjereno pridonijela i promocija poljskih pisaca na Festivalu europske kratke priče 2002., koji angažirano i suvereno do danas vodi Roman Simić, kada se, nakon izdanja *Antologije kratke poljske priče*, počinju intenzivno prevoditi ponajprije Andrzej Stasiuk i Olga Tokarczuk. Svjedoči to i o iznimnome književnom ukusu prevoditelja koji prepoznaju istinsku literarnu vrijednost, njihovoj polonističkoj naobrazbi, ali i njihovoj „nebrizi” za tržišni uspjeh knjige.

Od suvremenijih autora mlade generacije koji su se pojavili na na hrvatskome tržištu knjiga u nekoliko zadnjih godina (2013.—2015.) ističu se prijevodi kriminalističkih romana Mareka Krajewskog, romani Piotra Pazińskog, Olge Tokarczuk,

²² Njezini se prijevodi suvremene poezije pojavljuju uglavnom u časopisima, primjerice: *Polska poezija novog tisućljeća*. „Quorum” 2007, br. 2/3, s. 106—146.

²³ M. Podboj: *Przekłady literatury polskiej w latach 2007—2012*. „Przekłady Literatur Słowiańskich” 2014, t. 4, cz. 2, s. 119.

Joanne Bator, Paweła Huellea, putopisi Andrzeja Stasiuka, itd. Pomak se u izborima prijevoda neminovno događa.

Ipak, bibliografije poljske književnosti izdane u 2014. i 2015. godini, među kojima su u većini knjižnih izdanja opet djela kanonskih pisaca: *Traktat o ljuštenju graha* Myśliwskog, *Posmrtna autobiografija* Witolda Gombrowicza, *Bijela noć ljubavi* Herling-Grudzińskiego, *Palim Pariz* Jasieńskiego, *O putovanju kroz vrijeme* Miłosza, *Kod nas u u Auschwitzu* Borowskog i *Republika mašte* Brune Schulza te *Čuda i čudesa* i *Lokomotiva* Juliana Tuwima nameću isti zaključak, koji, komentirajući bibliografiju prijevoda objavljenih 2014. godine, donosi u komentaru Tea Rogić Musa:

Najprevođeniji ostaju autori koji u određenom području imaju status formativne literature (kao u području kazališta i drame) te velika imena svjetske književnosti, koja i u drugim sredinama i kulturama redovito reprezentiraju poljsku književnost²⁴.

Tezu o zadržavanju slike poljskog „unutarnjeg kanona” i njegova preslikavanju potvrđuje i članak Ane Kodrić Gagro *Poljsko kazalište u Hrvatskoj od 1991. do 2014. godine*²⁵, u kojem autorica daje pregled poljske književnosti na hrvatskim scenama od 1989., ali i prisutnost poljskih kazališnih redatelja, dramatičara i gostujućih kazališta; ukratko — cjelovit uvid u kazališne kontakte. Od četrnaestero poljskih autora, najizvođeniji su na hrvatskim daskama bili Sławomir Mrożek (*Tango s dvije premijere, Policajci, Zabava i Klaonica*), Janusz Głowacki (*Antigona u New Yorku, Četvrta sestra s po dvije premijere, Sakaćenje*), Stanisław Ignacy Witkiewicz (*Žohari, Poludjela lokomotiva, Vodena koka*), a slijede Witold Gombrowicz (*Ivona, kneginjica od Burgunda*) i Tadeusz Różewicz (*Klopka*).

S druge, pak, strane, iz analize recepcije hrvatske književnosti u poljskim kazalištima poslije 1989. godine²⁶, vidi se da poljska kazališta biraju djela koja u Hrvatskoj izlaze od osamdesetih godina 20. stoljeća nadalje, a u kanonu nacionalne filologije ne zauzimaju jednaka mjesta. Naprotiv, neke predstave nastat će na temelju književnih djela kojima se i osporava „književnost” kao oznaka, poput adaptacije romana Vedrane Rudan *Uho, grlo, nož*, nadalje na adaptacijama romana Rujane Jeger i u Hrvatskoj dugo prešućivane Dubravke Ugrešić, te dramatičara nove hrvatske drame, poput Asje Srnec Todorović, Ivane Sajko, Tene Štivičić, Dubravka Mihanovića, te „konstante” koja se može pohvaliti iznimnom popularnošću, ne samo u Poljskoj — Mire Gavrana. *Reliquiae reliquiarum* ono-

²⁴ T. Rogić Musa: *Osvrt na bibliografiju hrvatskih prijevoda iz poljske književnosti u 2014. godini*. „Przekłady Literatur Słowiańskich” 2014, t. 6, cz. 2, s. 69.

²⁵ A. Kodrić Gagro: *Poljsko kazalište u Hrvatskoj od 1991. do 2014. godine*. „Književna smotra” 2015, br. 178 (4), s. 81.

²⁶ P. Gverić Katana: *Hrvatska književnost u poljskim kazalištima poslije 1989. godine*. „Književna smotra” 2015, br. 178 (4), s. 71—80.

ga što se strogo smatralo kanonom bit će inscenacije Krležina *Banketa u Blitvi* u Teatru Telewizji i dvije ponovne inscenacije *Predstave Hamleta u selu Mrduša* Donja Ive Brešana.

Ogledalo različitosti, različita ogledala

Tri su ključne točke u kojima se ogleda hrvatska književnost i kultura u Poljskoj. Prva je odrednica, svakako, Balkan. Znanstveni radovi slavista razotkrivaju postkolonijalne stereotipe toga prostora i dekonstruiraju ih, poput Marije Dąbrowske Partyke, Magdalene Koch, Božidara Jezernika, Bogusława Zielińskiego, no u javnim glasilima, tekstovima u medijima još se percipira kao mjesto krvave, neshvatljive borbe za opstanak i identitet. Hrvatski će pisci u poljskim medijima biti određeni etiketama *balkanski*, *bivši jugoslavenski* i *jugoslavenski*, a njihova djela služe prije kao potvrda stereotipa „Balkana” — bez obzira na to kako i koliko uistinu o tome prostoru, vremenu i kulturi govorila. Prevoditelji koji svoje izbore temelje na književnosti „na pogranczu” i „pogranczu literatury”, da se poslužim naslovom knjige Marije Dąbrowske-Partyke²⁷, posve nesvjesno zapečaćuju sliku u kojoj se pojavljuje samo jedna, balkanska kultura i brišu kulturološke i ine međunarodne razlike.

Druga je ključna točka odnos „vanjskog” i „unutrašnjeg kanona”. Djela koja se prevode i autori ne predstavljaju ono što je hrvatska kultura smatrala važnim za vlastitu nacionalnu filologiju, niti dobar dio akademika i javnosti to smatra važnim danas. Treća je ključna točka prekid u kontinuitetu. Diskontinuitet koji počinje devedesetih godina, zaboravom hrvatskih pisaca koji su stvarali prije devedesetih, uz neke iznimke poput Slobodana Novaka i Vesne Parun, nema tendenciju povratka. Mijenja se društveno-politička slika svijeta, poljsko društvo ulazi u tranziciju, a kapitalizam i slobodno tržište uzimaju svoj danak, na scenu stupa ono što se najprije medijski „legitimira”. No kad je riječ o hrvatskoj književnosti, različito ispisivanje kanona u Poljskoj nije jedinstven slučaj. Svjedoče o tome i mnogobrojni tekstovi u hrvatskim novinama, u kojima se navode podaci o najprevođenijim hrvatskim piscima. Posebno je znakovito istraživanje iz 2002. o broju izdanja pojedinih hrvatskih autora u inozemstvu. Tada je najprevođenija bila Dubravka Ugrešić, s 50 stranih izdanja, zatim Slavenka Drakulić, Predrag Matvejević i Miljenko Jergović. Posljednji će u istome članku izjaviti da su za

²⁷ Definiirajući pojam *pograncza*, Dąbrowska-Partyka zaključuje: „Pograncze, pozostając w kręgu oddziaływania wielu centrów, zawsze będzie z ich perspektywy — peryferią. Egzotyczną prowincją, folklorystycznym skansenem, przyczółkiem bądź przedmurzem, w zależności od tego, jaka ideologiczna moda zawładnie świadomością centrum”. M. Dąbrowska-Partyka: *Literatura pograncza, pograncze literatury*. Kraków 2004, s. 35.

prijevode njegovih knjiga najzaslužniji sami ljudi — ne hrvatske institucije! — osobito stavlajući naglasak na profesore na slavistikama ili pojedine zaslužne prevoditelje, ističući da se više nigdje i ne prevode mrtvi pisci: *Od mrtvih se pisaca pojavljuje još samo Ivo Andrić* Dijelom je zasigurno, riječ o jednoj vrsti festivalizacije književnosti, koja se predstavlja — i prodaje — osobito kad je riječ o „malim” književnostima, u sklopu festivala, revija i sajмова. Pisци sami promoviraju svoja djela, i često o njihovu životopisu, svjetonazoru, ovisi koliko će se i kako prodati njihovi prijevodi i koliko će opstati na nekom tržištu.

Podacima prikupljenima iz istraživanja 25 godina prevođenja, na temelju bibliografija i komentara objavljenih u PLS-u, stvara se slika blijedih granica hrvatske nacionalne filologije, čemu svakako pridonosi ponajprije tanka jezična barijera između hrvatskog, srpskoga i bošnjačkog jezika, migracije pisaca koji pripadaju gotovo istome krugu i kojima se ne može odrediti pripadnost jednoj nacionalnoj filologiji, bez obzira na njihovo deklarativno određenje. Na prostoru bivših jugoslavenskih republika, na kojima postoji velika sličnost standardnih jezika, kao što u hrvatski, srpski i bošnjački, i u kojima stvaraju pisci čija pripadnost nije jednoznačna, teško je odrediti koje djelo pripada kojoj književnosti. U predstavljanju vlastite kulture drugome narodu nema nacionalne strategije, kao što je to bilo u razdoblju od 1944—1989., kada su u tome ključnu ulogu odigrale institucije — i pitanje je bi li ona u novim uvjetima tržišne ekonomije uopće mogla nametnuti svoj izbor — i kakav bi to kanon zapravo bio.

Situacija s izborom i recepcijom hrvatske književnosti utoliko je znakovitija kad Jergović ustvrdi kako je zahvaljujući drugim piscima iz „regije” postao zanimljiv izdavačima (pritom spominje Semezdina Mehmedinovića, Vladimira Arsenijevića, Dubravku Ugrešić i druge): „Strancima je naprosto potrebno nešto na što će se kulturno i identifikacijski referirati”. Nije dakle, riječ o prepoznavanju hrvatske književnosti, nego jugoslavenske, odnosno, postjugoslavenske književnosti. Za strane je izdavače granica — nacionalna, identitetska, povijesna, na kraju i kulturološka — zanemariva. No treba naglasiti da je promjena vanjskog kanona proizvela (zajedno s promjenama na društvenopolitičkome planu) i promjenu unutrašnjega. Pod utjecajem uspjeha kakav su vani doživjele predstavnice tzv. egzilne književnosti, Dubravka Ugrešić i Slavenka Drakulić, otvorio se prostor i njima i piscima koji su hrvatskoj javnosti bili djelomice uskraćeni.

Poljska književnost u Hrvatskoj, koju uglavnom prevode znanstvenici, polonisti, i tek nekolicina strastvenih polonofila koji nisu dio uskoga polonističkoga kruga — za razliku od poljskih prevoditelja hrvatske književnosti — pokazuje koliko biografija prevoditelja može utjecati na njegov izbor. Posvećeni proučavanju poljske književnosti, hrvatski će polonisti birati djela koja djelomice odgovaraju njihovim profesionalnim interesima, ali i ona koja nesumnjivo nose literarnu vrijednost. No unatoč sve većem broju prijevoda suvremene poljske književnosti, čini se da hrvatski prijevodi poljskih autora potvrđuju sliku koju Hrvati njeguju o Poljacima, kao o narodu s velikom književnošću, koji im slični

zbog svoje stoljetne borbe za neovisnost i nacionalnu državu, za vlastiti jezik i samostalnost, štita pred Osmanlijama, zbog izražena katolicizma i Crkve kao hrama i utočišta nacionalnog identiteta, što je dodatno potkrijepljeno izborom Karola Wojtyła za papu Katoličke crkve (i njegovim posjetima Hrvatskoj), imagama koji se ogledaju već u staroj hrvatskoj književnosti, od Gundulića nadalje²⁸, ali i iskustvom tranzicije. Otisak koji su kulturni kontakti i književnost ostavili u hrvatskoj kulturi — od ilirskih veza, prepjeva poljske poezije do predodžaba stvorenih na temelju prijevoda — primjerice, iznimno popularne Sienkiewiczzeve *Trilogije* i njezinih junaka, neporecivi su: Poljska se ogleda kao monolitna, homogena nacija, sa snažnom tradicijom i književnošću, potvrđujući autopredodžbu, i koja se često u hrvatskome medijskome prostoru koristi kao predmet usporedbe, identifikacijski model.

Tea Rogić Musa u svome komentaru bibliografije prijevoda 2014. godine utvrđuje kako se prijevodi poljske književnosti u Hrvatskoj ostvaruju na osi „religijske tematike / ratne traume i njezine dalekosežne društvene i identitetske posljedice / suvremene tranzicije / pjesništva i kratke proze kanonskih književnika”²⁹. Jednostavnost recepcije poljske književnosti u Hrvatskoj i jasna percepcija Poljske te njezina kulturnog identiteta suprotstavlja se mnogo kompliciranijoj, izmijenjenoj slici Hrvatske u poljskoj kulturi. Izbori poljske književnosti — doduše, sve manje — također potvrđuju tu sliku i svjedoče o podudaranju kolektivne autopredodžbe i heteropredodžbe.

Slika koja o Hrvatima postoji u Poljskoj usko je povezana sa slikom Balkana, ne nužno u negativnome kontekstu. No hrvatske težnje za uspostavljanjem nacionalnog konstrukta koji bi ih odredio kao narod koji pripada ponajprije europskoj, mediteranskoj, ali i srednjoeuropskoj kulturi — a ne balkanskoj, koja se smatra istočnjačkom i, ako već ne primitivnom, a ono egzotičnom — u Poljskoj ne postoji, bar ne kad je u pitanju literatura. Sažima to u zaključku recepcije postjugoslavenske književnosti Maciej Duda:

Badanie mniejszościowej i opozycyjnej prozy postjugosłowiańskiej, która w Polsce stała się reprezentacją prozy chorwackiej, serbskiej czy bośniackiej, pozwala także na ukazanie kontekstów dysemianacyjnych, na pokazywanie ciągłej dwoistości narodowej narracji, która poddawana jest procesowi nieustannej sygnifikacji oznaczającej niemożliwość osiągnięcia homogenicznego wizerunku. To ostatecznie podważa wyjściowe kategorie etnonarodowe³⁰.

²⁸ J. Rapacka: *Gjalski i Poljaci ili prilog semantici umjetničkog prostora u hrvatskoj književnosti 19. st.* Dostupno na: hrcak.srce.hr/file/109845 [pristupljeno: 11.2.2015].

²⁹ T. Rogić Musa: *Osvrt na bibliografiju hrvatskih prijevoda iz poljske književnosti u 2014. godini.* „Przekłady Literatur Słowiańskich” 2015, t. 6, cz. 2, s. 68.

³⁰ M. Duda: *Polskie Balkany. Proza postjugosłowiańska w kontekście feministycznym, genderowym i postkolonialnym. Recepcja polska.* Kraków 2013, s. 193.

Prijevodi nam, bez temeljita iščitavanja recepcijskih tekstova, adaptacija u kazalištima, predstava, kulturnih i književnih kontakata, ne mogu dati cjelovitu sliku recepcije i percepcije neke kulture, međutim, možemo vidjeti na koji se način odražavaju na heteropredodžbu i koliko je mijenjaju ili potvrđuju. Ova je skica moguće polazište za detaljno istraživanje recepcije poljske književnosti u hrvatskim, kao i hrvatske u poljskim prijevodima, njihova definiranja u prošlosti, suodnosa i/ili prožimanja, utvrđivanja mehanizama koji utječu na promjene u prevoditeljskim izborima i recepciji te za istraživanje slike vlastitih kultura i načina na koji se one ogledaju jedna u drugoj.

Literatura

- Beganović D.: *Jezik, povijest, geografija. Egzil i emigracija u postjugoslavenskim književnostima*. „Sarajevske sveske” 2014, br. 45—46. Dostupno na: <http://sveske.ba/en/content/jezik-povijest-geografija-egzil-i-emigracija-u-postjugoslavenskim-knjizevnostima>.
- Czapik Lityńska B.: *Uwagi na marginesie lektury literackich kontestacji Dubravki Ugrešić*. „Poznańskie Studia Slawistyczne” 2014, nr 6. Dostupno na: yadda.icm.edu.pl/yadda/.../Czapik-Litynska.pdf.
- Čilić Škeljo Đ., Vidović Bolt I.: *Literatura polska w chorwackich przekładach od 1990 r. do 2007*. „Przekłady Literatur Słowiańskich” 2009, t. 1, cz. 1, s. 102—112.
- Dąbrowska-Partyka M.: *Literatura pogranicza, pogranicze literatury*. Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2004.
- Duda M.: *Polskie Balkany. Proza postjugosłowiańska w kontekście feministycznym, genderowym i postkolonialnym. Recepcja polska*. Kraków, Universitas, 2013.
- Dukić D., Blažević Z., Plejić Poje L.: *Kako vidimo strane zemlje — Uvod u imagologiju*. Zagreb, Srednja Europa, 2009.
- Gverić Katana P.: *Hrvatska književnost u poljskim kazalištima poslije 1989. godine*. „Književna smotra” 2015, br. 178 (4), s. 71—80.
- Jarniewicz J.: *Thumacz jako twórca kanonu*. W: *Przekład — język — kultura*. Red. R. Lewicki. Lublin, Wydawnictwo UMCS, 2002.
- Kalogjera B.: *Pisci između dviju domovina*. Rijeka, Hrvatsko filološko društvo, Grafrade, 2003.
- Koch M.: „My” i „oni”, „swój” i „obcy”. *Balkany XX wieku z perspektywy kolonialnej i postkolonialnej*. „Porównania” 2009, vol. 6, s. 75—92.
- Kodrić Gagro A.: *Poljsko kazalište u Hrvatskoj od 1991. do 2014. godine*. „Književna smotra” 2015, br. 178 (4), s. 81—92.
- Kroatywni. Dramat chorwacki po 1990 roku. Wybór tekstów*. T. 1. Wstęp L. Rafolt. Posłowie L. Małczak. Red. K. Majdzik, L. Małczak, A. Ruttar. Współpraca redakcyjna M. Stanis. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2012.
- Majdzik K.: *Literatura chorwacka i jej polscy ambasadorzy. Uwagi do bibliografii przekładów literatury chorwackiej w Polsce w latach 2007—2013*. „Przekłady Literatur Słowiańskich” 2014, t. 5, cz. 2, s. 43—61.
- Małczak L.: *Croatica. Literatura i kultura chorwacka w Polsce w latach 1944—1989*. Część 1 i 2. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2013.

- Małczak L.: *O poljskim prijevodima hrvatske književnosti u razdoblju od 1990. do 2006.* U: *Komparativna povijest hrvatske književnosti. Zbornik radova IX. Hrvatska književnost XX. stoljeća u prijevodima: emisija i recepcija.* Ur. C. Pavlović, V. Glunčić-Bužanić. Split—Zagreb, Književni krug, Odsjek za komparativnu književnost Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2007, s. 75—98.
- Małczak L.: *Skazani na komparatystykę i przekład.* „Przekłady Literatur Słowiańskich” 2014, t. 5, cz. 1, s. 137—148.
- Nagie miasto. Antologia chorwackiego krótkiego opowiadania.* Wstęp i wybór K. Bagić. Opieka merytoryczna, konsultacja językowa i współpraca redakcyjna wydania polskiego L. Małczak. Konsultacja chorwackiej wersji językowej S. Skenžić. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2009.
- Podboj M.: *Przekłady literatury polskiej w latach 2007—2012.* „Przekłady Literatur Słowiańskich” 2014, t. 4, cz. 2, s. 95—122.
- Postnikov B.: *Postjugoslavenska književnost.* Zagreb, Sandorf, 2012.
- Rapacka J.: *Gjalski i Poljaci ili prilog semantici umjetničkog prostora u hrvatskoj književnosti 19. st.* Dostupno na: hrcak.srce.hr/file/109845.
- Rogić Musa T.: *Osvrt na bibliografiju hrvatskih prijevoda iz poljske književnosti u 2014. godini.* „Przekłady Literatur Słowiańskich” 2015, t. 6, cz. 2, s. 63—78.
- Škvorc B.: *Egzilna i emigrantska književnost: Dva modela diskontinuiteta u sustavu nacionalnog književnog korpusa u doba kulturalnih studija.* „Kolo“ 2004, br. 2. Dostupno na: <http://www.matica.hr/kolo/296/Egzilna%20i%20emigrantska%20knji%C5%BEevnost%3A%20Dva%20modela%20diskontinuiteta%20u%20sustavu%20nacionalnog%20knji%C5%BEevnog%20korpusa%20u%20doba%20kulturalnih%20studija/>.
- Walkowitz R.L.: *Born Translated. The Contemporary Novel in an Age of World Literature.* New York, Columbia University Press, 2015.
- Zieliński B.: *Europa Środkowa, czyli Arkadia, Atlantyda i Jeruzalem. W: Narodowy i ponadnarodowy model kultury. Europa Środkowa i Półwysep Bałkański.* Red. B. Zieliński. Poznań, Wydawnictwo Naukowe UAM, 2002, s. 39—57.

Petra Gverić Katana

Dvadeset pet godina bilježenja prijevoda: hrvatsko i poljsko ogledalo

Sažetak

U članku se skicira slika hrvatske književnosti u ciljnoj, poljskoj kulturi, kao i *vice versa*, koje se formiraju tijekom 25-godišnjeg razdoblja. Temelji se ona uglavnom na bibliografijama i komentarima objavljenima u časopisu „Przekłady Literatur Słowiańskich”, koji već desetak godina sustavno i detaljno bilježi i opisuje prijevode slavenskih književnosti. Analiza monografskih izdanja, kad je hrvatska književnost u pitanju, pokazuje da izbor poljskih prevoditelja pada na egzilnu literaturu, koja dobrim dijelom nije bila smatrana kanonom, te djela autora s graničnih područja jezika i kultura bivše Jugoslavije, i tematski se veže uz jugonostalgiju, ratne traume i potragu za identitetom. Hrvatska književnost — i kultura — u Poljskoj često stoga nose ponajprije odrednicu „balkanskog” i „postjugoslavenskog”. S druge strane, poljska književnost u hrvatskim prijevodima uglavnom se predstavlja reprezentativnim autorima, čiji se opus smatra kanonskim i u izvornoj

kulturi. Ogledanje jedne kulture u drugoj donosi širu sliku predstavljanja Drugoga i otvara problem odnosa kulturne auto- i heteropredodžbe.

Ključne riječi: egzilna književnost, recepcija, hrvatski prijevodi, poljski prijevodi, prevoditeljski izbori.

Petra Gverić Katana

**Twenty five years of translation:
a cultural mirror of Croatian and Polish literature**

Summary

In this article, we have tried to draw an image of Croatian literature in Polish culture, as well as vice versa, in the last 25 years, based on bibliographies and articles on translations in PLS. It has been concluded that, due to translators' choices of Croatian exile literature, works perceived in the source culture as non-canon, themes related to war, Yugonostalgia and authors whose work belong to the "borderline" of a few nations, Croatian literature in Poland exists as "Balkan" literature. On the other hand, choices of Polish literature in Croatia mainly concerns classic Polish authors. Both cases draw a wider picture of national imagery — a hetero-image — in the target culture.

Key words: literature of exile, reception, Croatian translations, Polish translations, translation choices.

O dwudziestu pięciu latach przekładów literatury polskiej i chorwackiej: zwierciadła przekładu

Twenty five years of translation: a cultural mirror of Croatian and Polish literature

Petra Gverić Katana

Uniwersytet Śląski, Instytut Filologii Słowiańskiej, petra.gveric@gmail.com

Data zgłoszenia: 7.05.2016 r. — Data recenzji i akceptacji: 16.05.2016 r.

Abstract: In the last five years, “Przekłady Literatur Słowiańskich” has relayed a large amount of information on Croatian and Polish literature as regards their mutual translations over the last 25 years. This text, based on bibliographies and articles presented in PLS, is an attempt to draw an image of Croatian literature reflected by translation choices and their reception in Poland and *vice versa*, and tries to assess the kind of cultural image repository those translations have produced in the target cultures since 1990.

Key words: literature of exile, reception, Croatian and Polish translations, literary canon, translation choices.

Publikowane na łamach czasopisma „Przekłady Literatur Słowiańskich” bibliografie tłumaczeń literatur słowiańskich obejmują łącznie lata 1990—2015. Bibliografia zamieszczona w niniejszym tomie symbolicznie zamyka niezwykle ciekawy okres dwudziestu pięciu lat tłumaczenia polskiej literatury w Chorwacji i chorwackiej literatury w Polsce. Wszystkie dotychczasowe bibliografie opatrzone były komentarzami, w których to, poruszając różne aspekty, przybliżano czytelnikowi ukazujące się przekłady. Zarówno w Polsce, jak i Chorwacji lata 90. minionego wieku oraz pierwsze dziesięciolecie obecnego stulecia stanowiły burzliwy okres transformacji ustrojowej — w Chorwacji naznaczony wojną i jej skutkami, w Polsce zmianami społeczno-politycznymi — co pozostawiło po sobie głęboki ślad na formującej się scenie literackiej i kulturalnej. Dodatkowego podkreślenia nie wymaga fakt, że zmiany o tak kapitalnym znaczeniu istotnie wpływają na

wszelkiego typu działalność kulturalną, a w szczególności na tę przekładową; rzucają one bowiem na wybory translatorskie — począwszy od warstwy tematycznej aż po językowy mikrokosmos — i sprowadzają tłumacza do roli ambasadora i/lub legislatora kultury, której literaturę ma przybliżyć kulturze przyjmującej.

Zainspirowana wyborem przełożonych dzieł literatury polskiej i chorwackiej, a także częściowo ich recepcją, podejmę próbę naszkicowania obrazu, który po dwudziestu pięciu latach jego budowania narzuca się wręcz sam — obrazu chorwackiej literatury w Polsce i polskiej literatury w Chorwacji. Postaram się ponadto dać wgląd w wyobrażenie kultury źródłowej funkcjonujące w kulturze odbiorcy. Opisując wspomniane wyobrażenia, które moim zdaniem, do adresata docierają nie tylko za pośrednictwem mediów, lecz także właśnie dzięki literaturze (nie zagłębiając się przy tym w analizę socjologiczną co do stopnia wpływu literatury, czy też przekładów, na tworzenie stereotypów o kulturze źródłowej), posłużę się pojęciami, które w badaniach komparatystycznych wprowadza relatywnie młoda gałąź komparatystyki, czy mówiąc precyzyjniej — nie tyle młoda, ile do lat 90. stonkowo nieznaną w polskich i chorwackich badaniach naukowych — imagologia. Wprowadzając pojęcia autostereotypu (fr. *auto-image*, ang. *self-image* oraz *auto-image*), heterostereotypu (fr. *hétéro-image*, ang. *hetero-image*), metastereotypu (fr. *meta-image*, ang. *meta-image*) i imagotypu (fr. *imagotype*, ang. *imagotype*)¹, imagologowie koncentrują się na badaniu wyobrażeń wspólnoty i narodu w tekstach literackich. Systematyzowanie wiedzy na temat imagologii oraz wzrost liczby jej zwolenników sprawia, iż obecnie jest ona jednym z multidyscyplinarnych podejść w badaniach nad literaturą, łączącym w sobie między innymi teorię literatury, socjologię, antropologię i psychologię. Narażając się na potencjalną krytykę w związku z nadużyciem terminu, odnoszącego się przede wszystkim do rozumienia intertekstualnego Innego, zaryzykuję nazwanie niniejszego szkicu — poświęconego chorwackiej kulturze w Polsce i polskiej kulturze w Chorwacji — imagologicznym. Z braku lepszego narzędzia ośmielę się, niejako eksperymentalnie, wykorzystać aparat pojęciowy imagologii do opisu wielopłaszczyznowego obrazu jednej kultury (i literatury) słowiańskiej stworzonego przez drugą, i odwrotnie².

¹ M. Beller, J. Leersen: *Imagology: The Cultural Construction and Literary Representation of National Characters: a Critical Survey*. New York 2007; P. Beck: *Imagologie, psychologie sociale et psychologie cognitive. Pour une recherche concertée*. W: H. Roland, S. Vanasten: *Les nouvelles voies du comparatisme*. Gent 2007.

² Według definicji imagologia zajmuje się procesem tworzenia imaginariów kulturowych, nie ograniczając się przy tym wyłącznie do intertekstualności: „Tekst analizuje się na trzech poziomach: tekstualnym, wydzielając jego strukturę topologiczną i tropologiczną, intertekstualnej, badając jego możliwości poetyckie, retoryczne i gatunkowe i, w końcu, na poziomie kontekstualnym, analizując stosunek tekstu do zewnętrznych praktyk społecznych, politycznych i kulturalnych. W najnowszych badaniach imagologicznych szczególną uwagę przykładana się do implementacji perspektywizacji pragmatyczno-funkcjonalistycznej tak, aby zbadać nie tylko ramy recepcji, ale także możliwości wykorzystania i funkcje tekstu”. *Leksikon Marina Držića*. Dostępny w Internecie: <http://leksikon.muzej-marindržic.eu/imagologija/> [Data dostępu: 11.02.2016].

Nasze rozważania rozpoczniemy od kilku słów na temat okresu, którego cezurę wyznaczają istotne zmiany społeczno-polityczne przypadające na lata 1944 i 1989. Z przykrością należy stwierdzić, że brak jest szczegółowych danych na temat przekładów i recepcji literatury polskiej w Chorwacji tamtego okresu. Dostępne bibliografie przekładów dzieł polskich w Chorwacji ewidencjonują lata 1881—1940³, a w „Przekładach Literatur Słowiańskich” — lata 1990—2015; nie ma natomiast pełnego zestawienia dotyczącego okresu od 1940 do 1989 roku. Przyczyną tej sytuacji jest między innymi fakt, iż w byłej Jugosławii literatura polska znacznie częściej tłumaczona była na język serbski niż chorwacki, co potwierdzają w swym komentarzu do bibliografii przekładów polskich za lata 1990—2006 Đurđica Čilić Škeljo i Ivana Vidović Bolt:

Działalność wydawnicza, a także translatorska były o wiele bogatsze w Serbii niż w Chorwacji czy pozostałych republikach ówczesnej Jugosławii. Nie dziwi więc, że w Socjalistycznej Federacyjnej Republice Jugosławii większość utworów polskich pisarzy była tłumaczona na język serbski i wydawana w Belgradzie⁴.

W związku z tym w okresie od momentu uzyskania przez Chorwację niepodległości dużą wagę przykładano do tłumaczeń dzieł kanonicznych, które w poprzednich latach zostały przetłumaczone na język serbski albo których na chorwackiej ani serbskiej scenie literackiej w ogóle nie było. Należy jednak wspomnieć, że serbskie przekłady literatury polskiej odegrały istotną rolę w jej recepcji w Chorwacji, gdyż polscy autorzy, tacy jak Czesław Miłosz czy Bruno Schulz, byli czytani również na terenie ówczesnej Socjalistycznej Republiki Chorwacji. Dla chorwackiego czytelnika bariera językowa nie stanowiła bowiem przeszkody (co więcej, oficjalna polityka narzucała język chorwacko-serbski czy też serbsko-chorwacki jako język wspólny, dlatego też upłynęło wiele lat, nim pojawiły się chorwackie tłumaczenia wielu utworów tak zwanych „wielkich” literatur).

W Polsce w okresie powojennym przetłumaczona została spora liczba dzieł literatury chorwackiej, spośród których pewne teksty dramatyczne, jak chociażby *Przedstawienie Hamleta we wsi Głucha Dolna* (chorw. *Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja*), po ich inscenizacjach na scenach teatralnych, odniosły wielki sukces. Dzięki współpracy instytucjonalnej oraz jej strategiom prezentacji kultury w Polsce tłumaczona była ta część literatury chorwackiej, która — z uwzględnieniem kontekstu politycznego — odpowiadała zarówno jednej, jak i drugiej stronie, ale dzieła polskich dysydentów w Jugosławii tłumaczono. Przykładem jest chociażby Czesław Miłosz — jego poezja w przekładzie Petra

³ P. Gverić: *Poljska književnost u hrvatskim književnim časopisima od 1881. do 1940.* „Književna smotra” 2002, 34, nr 126 (4), s. 81—118.

⁴ Đ. Čilić Škeljo, I. Vidović Bolt: *Literatura polska w chorwackich przekładach od 1990 r. do 2007.* „Przekłady Literatur Słowiańskich” 2009, t. 1, cz. 1, s. 102—112.

Vujičića została opublikowana już w 1964 roku w antologii *Savremena poljska poezija* (pol. *Współczesna poezja polska*), a *Zniewolony umysł* (chor. *Zarobljeni um*) po raz pierwszy został wydany w Serbii w 1985 roku. Przyczyn tej sytuacji należy upatrywać między innymi w recepcji literatury dysydenckiej — polski jej wariant należał bowiem do tych na gruncie jugosłowiańskim ulubionych (co więcej, pisarze emigranci byli zapraszani również na wydarzenia kulturalne):

Jugosławia chętnie wydawała książki dysydentów z innych krajów socjalistycznych, ale ów zewnętrzny liberalizm nie znalazł zastosowania w odniesieniu do własnych obywateli, chociaż na tle pozostałych krajów socjalistycznych możliwość krytyki wewnętrznej i tak była większa⁵.

Na podstawie analizy dotychczas opublikowanych bibliografii przekładów można stwierdzić, że do 1989 roku polscy tłumacze przekładali to, co również kultura źródłowa uważała za kanon swej literatury. Wśród przekładów wyróżniają się teksty prozatorskie Miroslava Krleży, Vladana Desnicy, Ranka Marinkovicia i Slobodana Novaka, z literatury starszej na scenie wystawiano *Rzymską kurtyzanę* (chor. *Dundo Maroje*) Marina Držicia, zaś przedstawicielem autorów młodszej wówczas generacji, który zyskał w Polsce sławę dzięki wspomnianemu już utworowi *Przedstawienie Hamleta we wsi Głucha Dolna*, był Ivo Brešan. W czasopiśmie i antologiach publikowano także wybrane prace chorwackich poetów, w tym w szczególności Dobriży Cesaricia, Vesny Parun, Dragutina Tadijanovicia, Slavka Mihalicia i Milivoja Slavička.

W latach 90. minionego wieku, z powodu wojny w Chorwacji, liczba przekładów dzieł chorwackich autorów zmalała i dopiero od roku 1996 odnotowuje się ponowne ożywienie aktywności na niwie translatorskiej. Wybór tekstów tłumaczonych w tym okresie świadczy natomiast o ciekawym fenomenie. Jeszcze w roku 1990 ukazały się drukiem przekład powieści *Zastave* (pol. *Sztandary*) Miroslava Krleży, przygotowywany już dużo wcześniej, oraz tłumaczenie tekstu Slobodana Novaka *Izgubljeni zavičaj* (pol. *Już nie u siebie*). Kolejne utwory poddawane przekładowi znamionowały nadejście zupełnie nowej epoki. Wśród wydań książkowych nie pojawiła się praktycznie żadna publikacja, którą kultura chorwacka zaliczałaby w tym czasie do reprezentatywnych dzieł XX wieku (oprócz kilku wyjątków — na przykład wydanej w 2006 roku książki Slobodana Novaka *Pristajanje* [pol. *Pogodzenie*]). Utwory Krleży, Marinkovicia, Brešana, jak i wielu innych dotychczas tłumaczonych „gigantów” chorwackiej literatury popadają w zapomnienie, nie pojawiają się wznowienia tekstów już przetłumaczonych, brak również przekładów tych prac, które wcześniej pominięto. Także dzieła powstałe pod koniec lat 70. oraz w latach 80. XX wieku nie były w Polsce

---

⁵ L. Małczak: *Croatica. Literatura i kultura chorwacka w Polsce w latach 1944—1989*. Część 1 i 2. Katowice 2013, s. 32, 326, 348—350.

w centrum zainteresowania (Pavao Pavličić doczekał się tłumaczenia tylko jednej swojej książki *Trg slobode* [pol. *Plac Wolności*], natomiast teksty Gorana Tribusona znalazły swe miejsce wyłącznie w czasopiśmie i antologiach). Przykładem próby nadrobienia zaległości w tym zakresie było wydanie tłumaczenia powieści Dubravki Ugrešić *Štefica Cvek u raljama života* (pol. *Stefcia Ćwiek w szponach życia*) — niemal dwadzieścia lat po powstaniu oryginału. Powieść ta istotnie wpłynęła na rodzimą scenę literacką lat 80. — zainicjowała i zdeteminowała nurt chorwackiej literatury kobiecej (chor. *žensko pismo*). Odczytanie utworu przez krytykę i jego recepcja w Polsce (przy czym powołuję się tutaj na teksty publicystyczne, recenzje i blogi, a także krytykę spektaklu wystawianego w Teatrze Polonia Krystyny Jandy, nie zaś na teksty naukowe) wyraźnie różniły się od interpretacji dzieł Ugrešić w Chorwacji (czy też wcześniej w Jugosławii) — w Polsce utwór ten zaczął z czasem funkcjonować jako chorwacki odpowiednik *Dziennika Bridget Jones*⁶.

Po 1990 roku najciekawszymi dla polskich tłumaczy stali się pisarze, którzy sięgają w swych pracach po tematykę traumy wojny bałkańskiej, prezentują wspomnienia chronotopu braterstwa i jedności — gdzie szczególnie wyróżnia się przestrzeń Bośni (Jergović, Štik), poruszają kwestie stosunków między narodami opisywanych z różnych punktów widzenia, problem nacjonalizmu i pozycji autora emigranta oraz dotykają problematyki poszukiwania własnej tożsamości z uwzględnieniem przynależności do określonego narodu, zmian społeczno-politycznych wywołanych zarówno II wojną światową, jak i tak zwaną wojną domową (chor. *Domovinski rat*). Zainteresowaniem cieszyły się także teksty będące nośnikami idei feministycznych i analizujące położenie kobiety we współczesnym społeczeństwie⁷. Przeglądając się nieco bliżej polskim przekładom literatury chorwackiej, można stwierdzić, iż mowa jest w tym przypadku przede wszystkim o pisarzach, którzy wyemigrowali. Powstał fenomen tłumaczenia tego, co za Borisem Škvorcem⁸ — który w swym artykule modyfikuje i objaśnia

⁶ Podobnie o polskiej recepcji utworu Dubravki Ugrešić wypowiada się M. Duda, który stwierdza, że w kręgu badaczy, którzy o niej pisali, powieść została w Polsce uznana za rewolucyjną. Natomiast w odbiorze szerokiego kręgu czytelników „książka funkcjonuje jako zabawne czytadło dla kobiet, gorąco polecana przez czytelniczki, jako jeden z klonów *Dziennika Bridget Jones Helen Fielding*”. Na korzyść tego stwierdzenia przemawiają także krytyki traktujące o spektaklu wystawianym w Teatrze Polonia Krystyny Jandy, które miały przede wszystkim wydźwięk negatywny, a głównymi zarzutami kierowanymi pod adresem utworu i/lub przedstawienia była jego banalność i wykorzystanie wyeksploatowanego już tematu. Zob. M. Duda: *Polskie Balkany. Proza postjugosłowiańska w kontekście feministycznym, genderowym i postkolonialnym. Recepcja polska*. Kraków 2013, s. 234.

⁷ Wszystkie te pola semantyczne występują w tekstach Dubravki Ugrešić, która do 2016 roku doczekała się rekordowych 14 wydań książkowych swej twórczości, stając się tym samym najczęściej tłumaczonym chorwackim autorem w Polsce.

⁸ Autor w swoim artykule wykorzystuje podział Kalogjery w kontekście literatury chorwackiej tworzonej poza ojczyzną, przede wszystkim w Australii. Zob. B. Škvorc: *Egzilna i emi-*

podział literatury emigracyjnej Branki Kalogjery na wygnańczą, etniczną i globalną — moglibyśmy określić wspólnym mianem „literatury wygnańczej” (chor. *egzilna književnost*),

która jest z ojczyzny wygnana, ale jednocześnie pozostała z nią w stałej intertekstualnej współzależności, pomimo faktu, iż różnymi opresyjnymi instrumentami tę interakcję próbowano pozatekstowo uniemożliwić.

Škvorc wspomina, że różnicą między niegdysiejszymi pisarzami na emigracji (chor. *egzil* — dosł. *wygnanie*) a tymi dzisiejszymi jest to, iż obecnie emigracja (chor. *egzil*) ma charakter dobrowolny (choć jest to kwestia dyskusyjna); dyskusji nie podlega jednak to, że literatura, którą pisała na przykład Ugrešić, była w Chorwacji przez pewien czas bądź przemilczana, bądź też atakowana — w tym sensie można mówić również o „pozatekstowym uniemożliwianiu” kontaktów z ojczyzną. Co za tym idzie, nostalgię za czasem, przestrzenią, wartościami, które częściowo naznaczyły twórczość tych autorów, nazywa się „jugonostalgia”. Pojęcie to w Chorwacji aż do początku XXI wieku budziło głównie negatywne konotacje. Mowa jest o autorach — wykorzystując słowa Davora Beganovicia, „o czyich tożsamości nie można mówić jako o czymś monolitycznym”⁹ — których w polskiej prasie określa się często pisarzami „z obszaru byłej Jugosławii” (przy czym pojawia się też — ale nie zawsze i nie wszędzie — określenie „chorwacki”). Samo pojęcie „jugonostalgii” Boris Postnikov poddaje w swej książce *Postjugoslavenska književnost?* krytycznej analizie. Objasniając ten termin, który *notabene* w recepcji literatury chorwackiej jest często obecny (w polskiej krytyce i recepcji stosowany zamiennie z określeniem „literatura bałkańska”), Postnikov uznaje, że w rzeczywistości chodzi o fenomen kulturowy, który należy rozpatrywać w kontekście kapitalizmu oraz tworzenia się nowych struktur narodowych:

Mówienie o literaturze postjugosłowiańskiej, jeśli chce być naprawdę krytyczne i produktywne, musi być przede wszystkim mówieniem o ekonomii politycznej i literaturze: zamiast o aktualnych modelach poetyckich, o „prozie rzeczywistościowej” [chor. *stvarnosna proza*], „nowej wrażliwości” [chor. *nova osjećajnost*] lub „post-postmodernizmie”, przede wszystkim warto dyskutować o inwariantach kapitalistycznej artykulacji kultury i literatury, o dewaluacji

---

grantska književnost: Dva modela diskontinuiteta u sustavu nacionalnog književnog korpusa u doba kulturalnih studija. „Kolo” 2004, nr 2. Dostępne w Internecie: <http://www.matica.hr/kolo/296/Egzilna%20i%20emigrantska%20knji%C5%BEevnost%3A%20Dva%20modela%20diskontinuiteta%20u%20sustavu%20nacionalnog%20knji%C5%BEevnog%20korpusa%20u%20doba%20kulturalnih%20studija/> [Data dostępu: 13.01.2016].

⁹ D. Beganović: *Jezik, povijest, geografija. Egzil i emigracija u postjugoslavenskim književnostima*. „Sarajevske sveske” 2014 nr 45—46. Dostępne w Internecie: <http://sveske.ba/en/content/jezik-povijest-geografija-egzil-i-emigracija-u-postjugoslavenskim-književnostima> [Data dostępu: 13.01.2016].

symbolicznego kapitału pisarzy w stosunku do okresu stalinizmu, o logice wąskich korytarzy i szerokich bram na granicach nowo ukonstytuowanych literatur narodowych¹⁰.

W wyborach dokonywanych przez polskich tłumaczy wyraźnie można dostrzec, że skłaniają się oni w stronę pisarzy definiowanych jako „jugonostalgicy”. Twórcy ci ewidentnie przyciągają uwagę i wydawnictw, i tłumaczy, którzy prędzej sięgną po dzieła tych właśnie autorów, nawet gdyby inni byli w kulturze źródłowej bardziej cenieni. A zatem jugonostalgia staje się atrakcyjną etykietą umieszczaną na książkach. Co więcej, staje się ona produktem we wszystkich aspektach kultury popularnej, w której jest wyrazem buntu, inności i sprzeciwiania się wąskiemu i konserwatywnemu, często wręcz nacjonalistycznemu myśleniu. Sukces pisarek tłumaczonych i popularnych (nie tylko) w Polsce komentuje w swej analizie współczesnej chorwackiej poezji i prozy Goran Rem:

Krótko mówiąc, następują lata dziewięćdziesiąte i niektóre pisarki dokonują samowypędzenia z Chorwacji, czym z powodzeniem przyciągają przerażenie i uwagę zagranicy na talent, który nie podlega dyskusji, ale obiektywnie, nie jest większy niż w przypadku szeregu innych autorów i autorek, którzy po prostu zarówno w czasie wojny, jak i po niej zostali i tworzyli w Chorwacji. Mowa jest o Dubravce Ugrešić, Slavence Drakulić, które w klasycznym duchu modernistycznym bawią się groteską, hiperbolą, absurdem i humorystyczną nostalgią z erotyczną dozą atrakcyjnej ideologii wygnańczej, a które mimo-wolnie stają się bardzo cenionymi chorwackimi pisarkami na obczyźnie¹¹.

Rem przyczyny ich popularności dostrzega więc w czynnikach pozaliterackich.

„Logika wąskich korytarzy i szerokich bram na granicach nowo ukonstytuowanych literatur narodowych” — celowo przywołuję ponownie cytaty Borisa Postnikova — na polskie wybory i recepcję nie będzie miała wpływu. Wręcz odwrotnie. Terytorium byłych republik jugosłowiańskich znamionuje znaczne podobieństwo języków standardowych (chorwackiego, serbskiego, czarnogórskiego i bośniackiego — nazywanych czasami także językami BHSC [tj. *bošnjački, hrvatski, srpski, crnogorski*; pol. *boszniacki, chorwacki, serbski, czarnogórski*]), w których tworzą pisarze, a w przypadku których przynależność narodowa jest niejednoznaczna. Polscy tłumacze wybierają właśnie tych literatów i dzieła, które oprócz tematyki, doświadczenia wojny i, częściowo, przynależności

¹⁰ B. Postnikov: *Postjugoslavenska književnost*. Zagreb, Sandorf, 2012, s. 3.

¹¹ G. Rem: *Silnice mimo tranzicije, tekstualnost i izvantekstualnost suvremenog hrvatskog pjesništva i proze. Rat i mir hrvatskog tranzicijskog fantazma. Ili: je li metafora savršeni zločin?* Zagrebačka slavistička škola. Dostępne w Internecie: <http://www.hrvatskiplus.org/article.php?id=1883&naslov=silnice-mimo-tranzicije-tekstualnost-i-izvantekstualnost-suvremenog-hrvatskog-pjesnistva-i-proze> [Data dostępu: 11.01.2016].

generacyjnej dzielą także mikrokosmos języka. Wysoką frekwencją legitymują się przekłady tekstów autorów piszących zarówno po serbsku, jak i po chorwacku (Bora Ćosić, Mirko Kovač) oraz tych, których język niektórzy nazwaliby boszniackim lub bośniackim (z powodu nieakceptowania chorwackiego „spuryzowanego wariantu”), jak ma to miejsce w przypadku Miljenka Jergovicia¹². Przyczyn tej sytuacji należy upatrywać między innymi w biografii tłumaczy: część z nich kończyła studia w byłej Jugosławii (głównie na belgradzkiej slawistyce), przebywała na pobytach stypendialnych (najczęściej także w Serbii), niektórzy zaś byli synami dyplomatów, inni natomiast dziećmi pochodzącymi z mieszanych polsko-serbskich małżeństw, dzięki czemu posiadli dobrą znajomość języka i „odziedziczyli” swój fach¹³. Ich zainteresowanie tymi kulturami i językami wpływało oczywiście także na fakt, iż do tłumaczenia wybierali autorów sytuujących się dokładnie „na granicach” terytoriów i języków. Wydaje się, iż właśnie oni budzą największą ciekawość wśród tłumaczy, wywołaną zainteresowaniem stanem języka i kultury po rozpadzie Jugosławii oraz tematami, które tenże rozpad ze sobą

¹² Sam Jergović nie zgadza się na zaliczanie go do korpusu literatury chorwackiej, serbskiej lub bośniackiej tworzonego na podstawie kryterium języka, w którym pisze. W wywiadzie, którego wspólnie udzielili Igor Štiks, Aleš Debeljak, Miljenko Jergović i Zvonko Kovač dziennikowi „Novi list” z okazji 25. rocznicy śmierci Danila Kiša i debaty na Festiwalu Literatury Światowej (chor. Festival svjetske književnosti), Jergović, Kovač i Štiks zdefiniowali literaturę postjugosłowiańską jako tę, „którą piszą anty-Chorwaci, anty-Serbowie i anty-Bośniacy”, a Štiks problem widzi w projekcie politycznym, który klasyfikuje i nazywa język, a mowa jest o modelu nacjonalistycznym i zredukowanym, który sprowadza literaturę do kwestii krwi, biografii i poprawnych poglądów politycznych. Zob. „Novi list” 15.09.2014. Dostępny w Internecie: <http://www.novilist.hr/layout/set/print/Kultura/Knjizevnost/Knjizevnost-se-ne-pise-samo-jezikom> [Data dostępu: 11.02.2016].

¹³ Prześwietlenie sylwetki tłumacza w przypadku polskich tłumaczy literatury chorwackiej z pewnością doprowadziłoby do wielu ciekawych odkryć. Spróbuję w kilku jedynie zdaniach opisać sylwetki najaktywniejszych i najpłodniejszych tłumaczy. Danuta Ćirlić-Straszyńska, polska pisarka i jedna z najaktywniejszych tłumaczek dzieł literatury chorwackiej i serbskiej, razem z serbskim slawistą Brankiem Ćirlićem przekładała ze wszystkich trzech języków: serbskiego, chorwackiego i boszniackiego (bośniackiego). Ich córka, Dorota Jovanka Ćirlić-Mentzel, dziennikarka i tłumaczka, przekłada z serbskiego, chorwackiego, boszniackiego (bośniackiego) i macedońskiego. Od 1990 roku przetłumaczyli oni wybrane utwory Bory Ćosicia, Mirka Kovača, Predraga Matvejevicia, Dubravki Ugrešić, Dašy Drndić, Tatjany Gromačy, Igora Štiksa. Magdalena Petryńska przekłada głównie teksty serbskich autorów i prace Miljenka Jergovicia; za tłumaczenie jego książki *Srda śpiewa o zmierzchu w Zielone Świątki* (chor. *Srda pjeva, u sumrak, u Duhove*) otrzymała Nagrodę Literacką Europy Środkowej Angelus. W czasie wojny domowej przebywała w Belgradzie (1991—1996), gdzie pracowała jako radca Ambasady Rzeczypospolitej Polskiej w Belgradzie. Grzegorz Łatuszyński spędził dziewięć lat w byłej Jugosławii (od roku 1959 do końca 1967 roku), gdzie studiował na uniwersytetach w Zagrzebiu i Belgradzie, a w stolicy Serbii pracował także jako lektor języka polskiego. Przekłada z języka serbskiego i chorwackiego, z chorwackiego głównie poezję. Wymienieni zostali wyłącznie tłumacze, którzy w interesującym nas okresie dokonali największej liczby przekładów. Jak można zauważyć, mowa jest głównie o tłumaczach starszej generacji — urodzonych między rokiem 1930 a 1960 — którzy także przez dłuższy czas mieszkali w Jugosławii.

przyniósł. W Polsce tłumaczone są także dzieła *born translated*¹⁴, czyli przekłady między innymi z języka hiszpańskiego (Brjanović) czy angielskiego (Drakulić), tematycznie znowu związane z wojną i wygnaniem.

Otwieranie granic, migracje, bilingwizm wielu twórców, interferencje językowe stawiają przed tłumaczami, komparatystami i teoretykami przekładu coraz trudniejsze wyzwania, którym nie będzie można sprostać bez podejścia multidyscyplinarnego. Chorwacka przestrzeń literacka jest jednym z przykładów takiego wyzwania. Spośród pisarzy, których dzieła znajdują się poza kręgiem literatury wygnańczej, nie stoją na językowych skrzyżowaniach, a ich recepcja zaowocowała licznymi opracowaniami krytycznymi i naukowymi, wyróżniają się Vedrana Rudan, Rujana Jeger i — fenomen sam w sobie — Miro Gavran (jego dramaty błyskawicznie przenoszone są na deski teatralne). Vedrana Rudan i Rujana Jeger wpisują się w polski obraz literatury kobiecej, skrojony przez Dubravkę Ugrešić powieścią *Stefcia Ćwiek w szponach życia*, tematycznie obejmujący położenie kobiet we współczesnym świecie, rewizję stosunku kultury do kobiecego ciała oraz do mężczyzn. Drugi krąg, pozostający w bliskiej korelacji z pierwszym, tworzy *mainstream* powstającego obrazu chorwackiej literatury w Polsce. Trzeba zaznaczyć, że dzieła Dubravki Ugrešić w istocie otwierają wszystkie kręgi¹⁵. Potwierdzenie tego stanu stanowią ponadto repertuary przedstawień teatralnych, które swe inspiracje znajdują w utworach, w których autorzy (na przykład Vedrana Rudan, Dubravka Ugrešić, Rujana Jeger, Ivana Sajko, Dubravko Mihanović, Slobodan Šnajder) uwydatniają wspomniane tematy. Oddźwięk towarzyszący spektaklom jest bardzo duży, a uwaga odbiorców zostaje skierowana w zasadzie na to, co można określić pojęciami *antywojenny* i *feministyczny*.

Autorzy, którzy w Chorwacji zyskali popularność przede wszystkim dzięki Festiwalowi Literatury Alternatywnej (chor. Festival alternativne knjževnosti), pierwszemu wydarzeniu literackiemu początku XXI wieku, któremu towarzyszyło wyjątkowo duże zainteresowanie ze strony mediów, dla polskich tłumaczy nie są szczególnie interesujący. Nurt prozy rzeczywistościowej, krótkie opowiadania, stające się wręcz gatunkiem dominującym zarówno w mediach, jak i w publikacjach książkowych, nie zachęciły polskich tłumaczy do chwycenia za pióra. Z tak zwanej generacji FAK-owców przetłumaczono zaledwie Zorana

¹⁴ Termin wykorzystuje Rebecca L. Walkowitz w swoim tekście *Born Translated. The Contemporary Novel in an Age of World Literature*, gdzie analizuje ciekawy fenomen dzieł, które nie zostały wydane w języku ojczystym autora, a czasami nie zostały w nim nawet napisane, ale wydano je w języku będącym drugim językiem pisarza lub w języku dla niego obcym. Termin ten można zastosować w odniesieniu do wielu chorwackich pisarzy, których utwory nie zostały do tej pory przetłumaczone na język polski (ale być może będą); dotyczy to na przykład Josipa Novakovića i dzieł Predraga Matvejevića wydanych po włosku.

¹⁵ B. Czapiak-Lityńska: *Uwagi na marginesie lektury literackich kontestacji Dubravki Ugrešić*. „Poznańskie Studia Slawistyczne” 2014, nr 6. Dostępne w Internecie: yadda.icm.edu.pl/yadda/.../Czapiak-Litynska.pdf [Data dostępu: 11.02.2016].

Fericia zbior opowiadań: *Mišolovka Walta Disneya* (pol. *Pulapka na myszy Walta Disneya*) w przekładzie studentów wrocławskiej slawistyki i Romana Simicia *Mjesto na kojem ćemo provesti noć* (pol. *Miejsce, w którym spędzimy noc*) oraz *Trajekt* (pol. *Prom*) Miroslava Mićanovicia — rezultat projektu realizowanego przez polskich kroatystów. Tymczasem chorwacką sceną rządzą Julijana Matanović, Borivoj Radaković, Robert Perišić, Gordan Nuhanović, Jurica Pavičić, Ante Tomić. Tłumaczenia ich tekstów nie cieszą się w Polsce zainteresowaniem, wyjątkiem są jedynie publikacje w antologiach i okazjonalnie w czasopiśmie. Leszek Małczak, pisząc o polskich przekładach literatury chorwackiej w latach 1990—2006 uznaje, iż w Polsce obraz tej literatury jest wypaczony, gdyż pisarze wówczas najbardziej cenieni w Chorwacji, nie są tymi najczęściej tłumaczonymi w Polsce. Przypuszcza ponadto, że wraz ze słabnącym zainteresowaniem literaturą feministyczną i zmianą położenia pisarzy przebywających na emigracji, najprawdopodobniej, zmianie ulegną także wybory tłumaczy. Wydaje się jednak, że sytuacja ta nie zmieniła się znacząco również w kolejnym badanym okresie¹⁶. Katarzyna Majdzik w komentarzu do bibliografii przekładów literatury chorwackiej na język polski, obejmującej lata 2007—2013, stwierdza, że:

Jeszcze nie tak dawno twórcy chorwaccy podejmujący tematykę jugonostalgii, albo autorki reprezentujące nurt tzw. literatury kobiecej, cieszyli się w Polsce większym zainteresowaniem niż w rodzimej Chorwacji (Dubravka Ugrešić, Slavenka Drakulić, Miljenko Jergović, Rujana Jeger). W polskim „kanonie” najnowszej literatury chorwackiej zajmowali wyjątkowe miejsce, podczas gdy w Chorwacji bywali przemilczani. I na odwrót, pisarze tacy, jak: Stanko Andrić, Robert Perišić, Dalibor Šimpraga, są w Polsce niemal nieznanymi (niezwykle rzadko tłumaczone są ich utwory, często jedynie we fragmentach), w Chorwacji zaś ich twórczość odnotowują antologie (czy lepiej — chrestomatie) w rodzaju tej autorstwa Jagny Pogačnik. Jednak rozbieżność między polską wizją kanonu chorwackiego (kanon zewnętrzny) a faktycznym kanonem (kanon wewnętrzny) z roku na rok maleje wraz z rosnącą liczbą przełożonych na język polski tekstów, dzięki rozwijającej się działalności wydawniczej w Chorwacji (np. publikacje „Fraktury”) oraz zmianom w świadomości krytyków i badaczy literatury w obu krajach¹⁷.

Analizując bibliografie przekładów na język polski za lata 2014 i 2015, nie odnosi się wrażenia, żeby chorwacki kanon zewnętrzny w Polsce miał w najbliż-

¹⁶ L. Małczak: *O polskim prijevodima hrvatske književnosti u razdoblju od 1990. do 2006.* W: *Komparativna povijest hrvatske književnosti. Zbornik radova IX. Hrvatska književnost XX. stoljeća u prijevodima: emisija i recepcija.* Ur. C. Pavlović, V. Glunčić-Bužanić. Split—Zagreb, Književni krug, Odsjek za komparativnu književnost Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2007, s. 96.

¹⁷ K. Majdzik: *Literatura chorwacka i jej polscy ambasadorzy. Uwagi do bibliografii przekładów literatury chorwackiej w Polsce w latach 2007—2013.* „Przekłady Literatur Słowiańskich” 2014, t. 5, cz. 2, s. 51.

szym czasie istotnie różnić się od tego, który zdominował jego obraz do roku 2013. Wśród nowych nazwisk i publikacji książkowych odnotowujemy więcej poezji; pojawiają się Ivan Herceg i Dorta Jagić — laureatka nagrody Europejski Poeta Wolności — oraz, w Chorwacji stosunkowo nieznana, Marina Trumić. Nieodmiennie obecne są w nim teksty, zarówno w wydaniach książkowych, jak i w czasopiśmie, także Miljenka Jergovicia, Dubravki Ugrešić, Mirka Kovača i Slavenki Drakulić. Jeśli natomiast chodzi o antologie, można odnieść wrażenie, że — od roku 1990 — służą one wypełnianiu dwóch luk powstałych w polskich przekładach literatury chorwackiej. Jedną lukę stanowią — nazwijmy je — dzieła kanoniczne filologii narodowej — mowa tu głównie o poezji (na przykład *W skwarze słońca, w chłodzie nocy. Antologia poezji chorwackiej XX wieku* Grzegorza Łatuszyńskiego). Druga luka powstała zaś w rezultacie nietłumaczenia współczesnej literatury chorwackiej — okreśmy ją (analogicznie do pojęcia literatury emigracyjnej/wygnanczej) mianem „literatury krajowej”, tj. literatury tworzonej w kraju (chor. *domicilna književnost*; od *domicil* — „miejsce stałego pobytu”). Mowa jest tu głównie o antologiach i zbiorach (chrestomatiach) powstających na uniwersytetach we współpracy z chorwackimi badaczami lub też tłumaczeniach istniejących już chorwackich antologii, których to autorzy są wybitnymi znawcami współczesnej literatury chorwackiej, jak miało to miejsce chociażby w przypadku antologii współczesnego dramatu chorwackiego *Kroatywni*¹⁸, antologii współczesnej prozy chorwackiej *Nagie miasto*¹⁹ oraz *Widzieć Chorwację. Panorama chorwackiej literatury i kultury 1990—2005*²⁰. Swoiste okno wystawowe najnowszej prozy i dramatu, czy raczej tego, co w wyraźny sposób charakteryzuje chorwacką kulturę i literaturę ostatnich dwudziestu pięciu lat, stanowią również czasopisma.

Klasyki wiecznie żywi

Podczas gdy polscy tłumacze koncentrują się przede wszystkim na młodych, współcześnie tworzących pisarzach, to — jak jasno wynika z komentarzy dołą-

¹⁸ *Kroatywni. Dramat chorwacki po 1990 roku. Wybór tekstów*. T. 1—2. Wstęp L. Rafolt. Posłowie L. Małczak. Red. K. Majdzik, L. Małczak, A. Ruttar. Współpraca redakcyjna M. Stanisław. Katowice 2012.

¹⁹ *Nagie miasto. Antologia chorwackiego krótkiego opowiadania*. Wstęp i wybór K. Bagić. Opieka merytoryczna, konsultacja językowa i współpraca redakcyjna wydania polskiego L. Małczak. Konsultacja chorwackiej wersji językowej S. Skenžić. Katowice 2009.

²⁰ *Widzieć Chorwację. Panorama literatury i kultury chorwackiej 1990—2005*. Red. K. Pieniążek-Marković, G. Rem, B. Zieliński. Poznań 2005. O antologiach chorwackiej literatury w Polsce szczegółowo pisze w swym komentarzu do bibliografii przekładów Katarzyna Majdzik. Zob. K. Majdzik: *Literatura chorwacka i jej polscy ambasadorzy...*, s. 43—60.

czanych do bibliografii przekładów, rejestrujących działania translatorskie podejmowane w Chorwacji w minionym ćwierćwieczu — w kraju nad Adriatykiem dominuje tendencja tłumaczenia na język chorwacki dzieł fundamentalnych, kanonicznych. Jak piszą w artykule *Literatura polska w chorwackich przekładach od 1990 do 2007 roku* Đurđica Čilić Škeljo i Ivana Vidović Bolt:

Przekłady książek i tekstów literackich opublikowanych w periodykach od 1990 r. do 2007 r., składają się na względnie jasny obraz tłumaczonej w tym okresie literatury polskiej i drogi przybliżania jej chorwackim czytelnikom. Tłumaczone są utwory należące w Polsce do kanonu literackiego, a więc uznane za reprezentatywne. Wynika to być może z konformistycznej postawy tłumaczy, którzy chcą przenieść na grunt chorwacki teksty o sprawdzonej jakości, nie mając zaufania do twórczości młodych. Zważywszy, że wielu starszych znakomych polskich autorów całe dziesięciolecie „czeka” na swój chorwacki przekład, sytuacja taka może być zrozumiała²¹.

Wśród publikacji książkowych, które ukazały się drukiem w latach 1990—2013 na uwagę zasługują między innymi: nowe wydanie *Trylogii* Henryka Sienkiewicza (w współczesnym przekładzie), tłumaczenia zarówno poezji, jak i prozy Czesława Miłosza — *Zniwolony umysł* (chor. *Zasužnjeni um*), *Rodzinna Europa* (chor. *Rodbinska Europa*) i *Piesek przydrożny* (chor. *Usputni psić*), przekłady prozy i dramatów Witolda Gombrowicza — wybrane teksty dramatyczne umieszczone w zbiorze pt. *Drame* (pol. *Dramaty*) oraz *Pornografija* (chor. *Pornografija*), *Trans-Atlantyk* (chor. *Trans Atlantik*), tłumaczenia dramatów Janusza Głowackiego, Sławomira Mrożka, poezji Zbigniewa Herberta, Wisławy Szymborskiej i Jana Kochanowskiego, reportaży Ryszarda Kapuścińskiego, a także prozy Brunona Schulza. Spora część przekładów, dotyczy to w głównej mierze poezji, publikowana była w antologiach i czasopismach. Tłumaczeni byli zaś najczęściej wspomniani już uznani polscy poeci i prozaicy. Utwory współczesnych polskich liryków, lecz w mniejszym już stopniu, znajdują swoje miejsce także w czasopismach, przede wszystkim w przekładzie najbardziej aktywnej promotorki współczesnej młodej polskiej poezji — Đurđicy Čilić Škeljo²². Chorwacka kultura bazuje więc jednocześnie na tym, co publiczności jest już znane — a w przypadku Sienkiewicza mowa jest przecież o tekstach należących do ulubionych przez czytelników lektur — jak i na reprezentatywnych wyborach utworów kanonicznych. Jednocześnie należy zaznaczyć, że zaliczamy do tej grupy także dzieła twórców literatury emigracyjnej — w szczególności Miłosza i Gombrowicza — choć ich emigracja odnosi się do innego czasu i innej przestrzeni. Wybór

²¹ Đ. Čilić Škeljo, I. Vidović Bolt: *Literatura polska w chorwackich przekładach od 1990 r. do 2007 r.* „Przekłady Literatur Słowiańskich” 2009, t. 1, cz. 1, s. 102—112.

²² Jej przekłady współczesnej poezji ukazują się głównie w czasopismach, np.: *Poljska poezija novog tisućljeća*. „Quorum” 2007, nr 2/3, s. 106—146.

tłumaczy pada przede wszystkim na pisarzy, którzy swój wysoki status (zarówno w literaturze polskiej, jak i światowej) zyskali już dawno, a wartość literacka ich dzieł, uwieńczona między innymi Nagrodami Nobla, nie podlega dyskusji. Martina Podboj, autorka bibliografii obejmującej okres od 2007 do 2013 roku, w swym komentarzu odnotowuje pewne drobne zmiany dokonujące się w wyborze przekładów tekstów polskich pisarzy:

Analiza przekładów polskiej twórczości dowodzi różnorodności i mnogości podejmowanych w tym czasie inicjatyw translatorycznych, które charakteryzowała obecność tłumaczeń utworów cenionych za granicą autorów współczesnych, ale coraz częściej także dorobku tych młodych i wciąż (relatywnie) nieuznanych przez krytykę twórców²³.

Bez wątpienia znacząco przyczyniła się do tego promocja polskich twórców na Festiwalu Europejskiego Krótkiego Opowiadania (chor. Festival europske kratke priče) — zainicjowanym w 2002 roku i z zaangażowaniem prowadzonym po dzień dzisiejszy przez Romana Simicia. W rezultacie wydania publikacji *Antologija kratke poljske priče* (pol. *Antologia polskiego krótkiego opowiadania*) intensywnie przekładane zaczęły być dzieła przede wszystkim Andrzeja Stasiuka i Olgi Tokarczuk. Chorwaccy tłumacze — dokonując niezwykle trafnych wyborów — tłumaczą to, co w Polsce już dziś zaliczane jest do tak zwanego kanonu. Świadczy to z jednej strony o ich wyjątkowo dobrym guście literackim, dzięki któremu wychwytyją teksty o wysokiej wartości literackiej, ich dobrym wykształceniu polonistycznym, z drugiej zaś strony — o niedbania przez nich o sukces rynkowy tłumaczonych książek.

Do utworów autorstwa pisarzy młodszej generacji, które pojawiły się na chorwackim rynku wydawniczym w ostatnich kilku latach (2013—2015), należą kryminały Marka Krajewskiego, powieści Piotra Pazińskiego, Olgi Tokarczuk, Joanny Bator, Pawła Huellego oraz reportaże Andrzeja Stasiuka. Mimo że jesteśmy świadkami nieuchronnych zmian dokonujących się na płaszczyźnie wyboru tekstów poddawanych przekładowi, to jednak z analizy danych bibliograficznych zgromadzonych za lata 2014 i 2015 wynika że (ponownie) tłumaczono dzieła pisarzy kanonicznych — drukiem ukazały się: *Traktat o ljuštenju graha* (pol. *Traktat o luskaniu fasoli*) Wiesława Myśliwskiego, *Posmrtna autobiografija* (pol. *Autobiografija pośmiertna*) Witolda Gombrowicza, *Bijela noć ljubavi* (pol. *Biała noc miłości*) Gustawa Herlinga-Grudzińskiego, *Palim Pariz* (pol. *Pałę Paryż*) Brunona Jasińskiego, *O putovanju kroz vrijeme* (pol. *O podróżowaniu w czasie*) Czesława Miłosza, *Kod nas u Auschwitzu* (pol. *Wybór opowiadań*) Tadeusza Borowskiego, *Republika mašte* (pol. *Republika marzeń*) Brunona Schulza, *Čuda i čudesa* (pol. *Cuda i dziwy*) oraz *Lokomotiva* (pol. *Lokomotywa*) Juliana Tuwi-

²³ M. Podboj: *Przekłady literatury polskiej w latach 2007—2012*. „Przekłady Literatur Słowiańskich” 2014, t. 4, cz. 2, s. 119.

ma. Prowadzi to do podobnego wniosku, jaki zawarła w swym komentarzu Tea Rogić Musa:

Najczęściej tłumaczonymi autorami pozostają ci pisarze, którzy w określonej przestrzeni mają status kreatorów literatury (jak w przestrzeni teatru i dramatu) oraz wielkie nazwiska literatury światowej, które także w innych środowiskach i kulturach regularnie reprezentują literaturę polską²⁴.

Artykuł Any Kodrić-Gagro *Poljsko kazalište u Hrvatskoj od 1991. do 2014. godine*²⁵ również potwierdza tezę o zatrzymaniu i odzwierciedlaniu obrazu polskiego *kanonu wewnętrznego*. Autorka dokonuje przeglądu literatury polskiej — począwszy od roku 1989 — inscenizowanej przez chorwackie teatry, a także bada frekwencję obecności w Chorwacji polskich reżyserów teatralnych, dramaturgów i teatrów polskich przyjeżdżających ze spektaklami gościnnymi. Innymi słowy, prezentuje ona pełen obraz wzajemnych kontaktów teatralnych. Spośród czternastu polskich twórców na chorwackich scenach najczęściej można było oglądać dramaty Sławomira Mrożka (*Tango* [pol. *Tango*] z dwiema premierami, *Policajci* [pol. *Policja. Dramat ze sfer žandarmeryjnych*], *Zabava* [pol. *Zabawa*] i *Klaonica* [pol. *Rzeźnia*]), Janusza Głowackiego (*Antigona u New Yorku* [pol. *Antygona w Nowym Jorku*], *Četvrta sestra* [pol. *Czwarta siostra*] z dwiema premierami *Sakaćenje* [pol. *Obciach*]), Stanisława Ignacego Witkiewicza (*Žohari* [pol. *Karaluchy*], *Poludjela lokomotiva* [pol. *Szalona lokomotywa*], *Vodena koka* [pol. *Kurka wodna*]), Witolda Gombrowicza (*Ivona, kneginjica od Burgunda* [pol. *Iwona, księżniczka Burgunda*]) i Tadeusza Różewicza (*Klopka* [pol. *Pułapka*]). Nietrudno zatem wysnuć wniosek, iż mamy do czynienia z pisarzami również przez filologię macierzystą uznawanymi za postacie sztandarowe.

Analiza procesu adaptacji chorwackiej literatury na potrzeby polskich teatrów po 1989 roku²⁶ wskazuje, iż wybierano dzieła, które ukazywały się w Chorwacji, począwszy od lat 80. XX wieku po dzień dzisiejszy, mimo że na gruncie rodzimym ich pozycja jest zgoła inna. Niektóre przedstawienia powstały bowiem w oparciu o utwory, których „literackość” podano w wątpliwość; dotyczy to na przykład adaptacji powieści Vedrany Rudan *Uho, grlo, nož* (pol. *Ucho, gardło, nóż*). Sztuki, które powstały na kanwie powieści Rujany Jeger i długo w Chorwacji przemilczanej Dubravki Ugrešić, w Polsce też cieszyły się popularnością; inscenizowane były ponadto teksty dramaturgów z kręgu tak zwanego nowego dramatu chorwackiego [chor. *nove hrvatske drame*], między innymi Asji Srnc

²⁴ T. Rogić Musa: *Osvrt na bibliografiju hrvatskih prijevoda iz poljske književnosti u 2014. godini*. „Przekłady Literatur Słowiańskich” 2014, t. 6, cz. 2, s. 69.

²⁵ A. Kodrić Gagro: *Poljsko kazalište u Hrvatskoj od 1991. do 2014. godine*. „Književna smotra” 2015, nr 178 (4), s. 81.

²⁶ P. Gverić Katana: *Hrvatska književnost u poljskim kazalištima poslije 1989. godine*. „Književna smotra” 2015, nr 178 (4), s. 71–80.

Todorović, Ivany Sajko, Dubravka Mihanovicia oraz mogącego się pochwalić niebywałą wręcz popularnością (nie tylko w Polsce) — Mira Gavrana. Resztkę resztek — *reliquiae reliquiarum* — tego, co bezsprzecznie określa się mianem kanonu, stanowią inscenizacje *Bankietu w Blitwie* pod tytułem *Blitwo, ojczyzna moja* (chor. *Banket u Blitvi*) Miroslava Krleży, wystawiane w Teatrze Telewizji, oraz dwie ponowne inscenizacje *Przedstawienia Hamleta we wsi Głucha Dolna* (chor. *Predstava Hamleta u selu Mrduša Donja*) Ivo Brešana.

Perspektywa wielości, wielość perspektyw

Literatura i kultura chorwacka postrzegane są w Polsce przez pryzmat trzech zasadniczych aspektów. Wyznacznikiem pierwszego z nich są oczywiście Bałkany. Prace naukowe takich slawistów, jak: Maria Dąbrowska-Partyka, Bogusław Zieliński, Magdalena Koch czy Božidar Jezernik, demaskują postkolonialne stereotypy związane z tym obszarem oraz je dekonstruują. W środkach masowego przekazu — ogólnodostępnej prasie, nowych mediach — Bałkany ukazywane są jednak stale jako miejsce krwawych, niewytłumaczalnych walk o przetrwanie oraz własną tożsamość narodową. Chorwaccy pisarze w polskich mediach opatrywani są etykietami zawierającymi słowa „bałkański” i „jugosłowiański” oraz frazę „pochodzący z byłej Jugosławii”. Ich dzieła wykorzystywane są zaś jako swoiste potwierdzenie stereotypu Bałkanów, bez względu na to jak i w jakim stopniu ten obszar, czas i przestrzeń opisują. Tłumacze, którzy swoje wybory opierają na literaturze „na pograniczu” i „pograniczu literatury” — parafrazując tytuł książki Marii Dąbrowskiej-Partyki²⁷ — całkiem nieświadomie utrwalają obraz, na którym wyrysowana została tylko jedna — bałkańska — kultura, tym samym wymazując nie tylko różnice kulturowe, lecz także inne różnice istniejące między poszczególnymi narodami. Aspekt drugi tworzy relacja *kanon wewnętrzny* — *kanon zewnętrzny*; zarówno autorzy, których teksty tłumaczono, jak i dzieła, które przekładano, nie były i stale nie są przez chorwacką kulturę (w tym znaczną część chorwackiej opinii publicznej i środowisko naukowe) uważane za istotne z punktu widzenia rodzimej filologii narodowej. Trzeci aspekt można nazwać przerwą w ciągłości, która rozpoczyna się w latach 90. XX wieku od usunięcia w niepamięć — bez drogi powrotu — literatów tworzących przed tym okresem (wyjątkiem są między innymi Slobodan Novak i Vesna Parun). Zmianie

²⁷ Definiując pojęcie „pogranicza”, Dąbrowska-Partyka stwierdza: „Pogranicze, pozostając w kręgu oddziaływania wielu centrów, zawsze będzie z ich perspektywy — peryferią. Egzotyczną prowincją, folklorystycznym skansenem, przyczółkiem bądź przedmurzem, w zależności od tego, jaka ideologiczna moda zawładnie świadomością centrum”. M. Dąbrowska-Partyka: *Literatura pogranicza, pogranicze literatury*. Kraków 2004, s. 35.

uległ społeczno-polityczny obraz świata, polskie społeczeństwo weszło w okres transformacji, kapitalizm i wolny rynek zaczęły liczyć zyski, na scenie artystycznej pojawiało się to, na co w danej chwili istniał medialny popyt. Jeśli chodzi o literaturę chorwacką, to odmienny od rodzimego ogląd kanonu nie jest (w odniesieniu do Polski) przypadkiem odosobnionym. Dowodzą tego liczne artykuły pojawiające się w chorwackiej prasie, w których publikowane są dane dotyczące najczęściej tłumaczonych pisarzy chorwackich. Znamienne jest tu sporządzone w 2002 roku zestawienie prezentujące liczbę publikacji autorstwa chorwackich pisarzy ukazujących się za granicą. Pierwsze miejsce zajęła w nim Dubravka Ugrešić z 50 przekładami swoich tekstów, za nią uplasowali się Slavenka Drakulić, Predrag Matvejević i Miljenko Jergović. Ten ostatni, w jednym ze swoich artykułów, stwierdził, że największą zasługę w wydawaniu tłumaczeń jego książek mają ludzie — a nie chorwackie instytucje! — wśród których na szczególne wyróżnienie zasługują wykładowcy slawistyki oraz pojedynczy, uznani tłumacze; jednocześnie dodał, iż praktycznie nigdzie nie przekłada się już dzieł pisarzy nieżyjących: „Z autorów już nieżyjących pojawiał się tylko Ivo Andrić [...]”. Częściowo jest tu z pewnością mowa o swoistej festiwalizacji literatury, która jest prezentowana — i sprzedawana — jak to ma miejsce szczególnie w przypadku „małych” literatur, w ramach festiwali, przeglądów literackich i targów książek. Pisarze sami promują swoje dzieła i często też od ich życiorysu czy światopoglądu zależy to, ile swoich przekładów sprzedadzą i w jaki sposób to zrobią oraz jak długo utrzymają się one na rynku wydawniczym.

Z bibliografii obejmujących okres dwudziestu pięciu lat oraz towarzyszących im komentarzy autorstwa kroatystów z Uniwersytetu Śląskiego, opublikowanych na łamach czasopisma „Przekłady Literatur Słowiańskich”, wyłania się obraz chorwackiej filologii narodowej pozbawionej wyraźnych granic. Sprzyja temu głównie niewielka na pozór bariera językowa dzieląca języki chorwacki, serbski i boszniacki (bośniacki) oraz migracje pisarzy, którzy należą do tego samego kręgu i trudno określić ich przynależność do jednej filologii narodowej (bez względu na ich osobiste deklaracje). W przypadku obszaru obejmującego byłe republiki jugosłowiańskie — charakteryzującego się wysokim stopniem podobieństwa języków standardowych: chorwackiego, serbskiego i boszniackiego (bośniackiego), na którym działają pisarze o niejednoznacznej przynależności narodowej — niezwykle trudno o wyraźne przyporządkowanie dzieł danej literaturze. Sytuacja z wyborem i recepcją chorwackiej literatury jest na tyle znamienna, że, jak twierdzi Jergović, on sam stał się interesujący dla wydawców niejako za sprawą innych pisarzy z regionu (wspomina tu między innymi o Semezdinie Mehmedinoviću, Vladimirze Arsenijeviću i Dubravce Ugrešić): „Zagraniczni czytelnicy potrzebują określonego kontekstu kulturowego i tożsamościowego, do którego mogą się odwołać”. Co za tym idzie, na gruncie obcym rodzima literatura nie jest identyfikowana jako chorwacka, ale jugosłowiańska albo też postjugosłowiańska. Zagraniczni wydawcy nie dbają o to, jak i gdzie przebiegają granice narodo-

wościowe, tożsamościowe, historyczne i oczywiście kulturowe. Trzeba jednak podkreślić, że zmiana kanonu zewnętrznego (wraz ze zmianami na płaszczyźnie społeczno-politycznej) wywołała także zmianę kanonu wewnętrznego. W efekcie sukcesu, jaki poza granicami kraju odniosły reprezentantki tak zwanej literatury emigracyjnej/wygnańczej — Dubravka Ugrešić i Slavenka Drakulić, otwarta została przestrzeń, której i one, i inni pisarze byli w Chorwacji pozbawieni.

Ukazująca się w Chorwacji literatura polska, przekładana przede wszystkim przez polonistów i zaledwie kilku zapalonych polonofilów nienależących do kręgu polonistycznego — w odróżnieniu od polskich tłumaczy literatury chorwackiej — wskazuje na wysoki stopień zależności pomiędzy biografią tłumacza a dokonywanymi przez niego wyborami translatorskimi. Chorwaccy poloniści, zawodowo zajmujący się literaturą polską, przekładają te dzieła, które z jednej strony choć częściowo odpowiadają ich naukowym zainteresowaniom, z drugiej zaś — legitymują się wysoką wartością literacką. Wydaje się, że pomimo stale rosnącej liczby przekładów współczesnej literatury polskiej na język chorwacki wybór tłumaczonych tekstów jedynie potwierdza (dawno już) ukształtowany przez Chorwatów obraz Polaków. Ze względu na łączące oba narody doświadczenia historyczne (wieloletnią walkę o niepodległość, własne państwo i język, konieczność obrony przed Turkami, przeżyta transformację ustrojową), wyznawaną religię, wspólny Kościół katolicki stanowiący świątynię i opokę narodowej tożsamości (obraz ten dodatkowo wzmocnił wybór Karola Wojtyły na papieża i jego wizyty w Chorwacji) — *notabene* imagotypy te znalazły swe odzwierciedlenie już w starej literaturze chorwackiej (począwszy od Gundulicia) — Chorwaci uważają Polaków za naród bardzo im bliski²⁸. Śladów, jakie relacje kulturalne oraz literatura zostawiły na chorwackiej kulturze — od kontaktów w okresie iliryzmu, przez parafrazy polskiej poezji, aż po wyobrażenia stworzone na podstawie dzieł przełożonych (choćby bardzo popularnej *Trylogii* Sienkiewicza i jej bohaterów), nie można zatrzeć. Polacy są w oczach Chorwatów narodem monolitycznym, homogenicznym, posiadającym silną tradycję i wielką literaturę, co tylko potwierdza autostereotyp służący chorwackim mediom za punkt odniesienia i płaszczyznę porównania.

Tea Rogić w komentarzu do bibliografii przekładów za rok 2014 zauważa, że przekłady literatury polskiej oscylują wokół tematyki religijnej / traumy wojennej i jej długofalowych skutków społecznych i tożsamościowych / współczesnej tranzycji / poezji oraz krótkich form prozatorskich autorstwa pisarzy kanonicznych²⁹. Stereotypowa percepcja Polski i jej tożsamości kulturowej, a co za tym idzie — taka sama recepcja literatury polskiej stoją w opozycji do dużo bardziej złożonego, zmienionego obrazu Chorwacji funkcjonującego w kulturze polskiej.

²⁸ Zob. np. J. Rapacka: *Gjalski i Poljaci ili prilog semantici umjetničkog prostora u hrvatskoj književnosti 19. st.* Dostępne w Internecie: hrcak.srce.hr/file/109845 [Data dostępu: 11.02.2016].

²⁹ Por. T. Rogić Musa: *Osvrt na bibliografiju hrvatskih prijevoda iz poljske književnosti u 2014. godini.* „Przekłady Literatur Słowiańskich” 2015, t. 6, cz. 2, s. 68.

Obraz Chorwatów funkcjonujący w świadomości Polaków jest ściśle związany z pejzażem egzotycznych Bałkanów, niekoniecznie jednak pojawiających się w negatywnym kontekście. Chorwaci dążyli i stale dążą do wypracowania modelu narodowego, który określałby ich samych jako naród należący przede wszystkim do kultury europejskiej, śródziemnomorskiej, ale także środkowo-europejskiej — a nie bałkańskiej, łączonej z kulturą wschodnią, prymitywną. W polskiej świadomości taki model, przynajmniej w sferze literatury, na razie nie istnieje. Sytuację tę bardzo trafnie podsumowuje Maciej Duda:

Badanie mniejszościowej i opozycyjnej prozy postjugosłowiańskiej, która w Polsce stała się reprezentacją prozy chorwackiej, serbskiej czy bośniackiej, pozwala także na ukazanie kontekstów dyseminacyjnych, na pokazywanie ciągłej dwoistości narodowej narracji, która poddawana jest procesowi nieustannej sygnifikacji oznaczającej niemożliwość osiągnięcia homogenicznego wizerunku. To ostatecznie podważa wyjściowe kategorie etnonarodowe³⁰.

Same przekłady, bez dogłębnej analizy tekstów o ich recepcji, adaptacjach teatralnych, przedstawieniach, kontaktach kulturalnych i literackich, nie mogą dać pełnego obrazu recepcji oraz percepcji danej kultury. Zobaczyć można jedynie, w jaki sposób oddziałują one na powstające heterostereotypy — w jakim stopniu je zmieniają lub umacniają. Niniejszy szkic stanowić może punkt wyjścia dla dogłębnych badań poświęconych recepcji literatury polskiej w chorwackich przekładach i odwrotnie, definiowaniu ich pozycji w przeszłości, opisowi ich wzajemnych relacji i/lub przenikania się, określeniu mechanizmu, który wpływa na zmiany w wyborach translatorskich i ich odbiorze, a także analizie własnych wyobrażeń o rodzimej kulturze oraz sposobie odzwierciedlania się jednej kultury w drugiej.

Z języka chorwackiego przetłumaczyła *Antonina Kurtok*

Literatura

- Beganović D.: *Jezik, povijest, geografija. Egzil i emigracija u postjugoslavenskim književnostima*. „Sarajevske sveske” 2014, nr 45—46. Dostępne w Internecie: <http://sveske.ba/en/content/jezik-povijest-geografija-egzil-i-emigracija-u-postjugoslavenskim-književnostima>.
- Czapik-Lityńska B.: *Uwagi na marginesie lektury literackich kontestacji Dubravki Ugrešić*. „Poznańskie Studia Slawistyczne” 2014, nr 6. Dostępne w Internecie: yadda.icm.edu.pl/yadda/.../Czapik-Litynska.pdf.

³⁰ M. Duda: *Polskie Bałkany...*, s. 193.

- Čilić Škeljo Đ., Vidović Bolt I.: *Literatura polska w chorwackich przekładach od 1990 r. do 2007 r.* „Przekłady Literatur Słowiańskich” 2009, t. 1, cz. 1, s. 102—112.
- Dąbrowska-Partyka M.: *Literatura pogranicza, pogranicze literatury*. Kraków, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2004.
- Duda M.: *Polskie Balkany. Proza postjugosłowiańska w kontekście feministycznym, genderowym i postkolonialnym. Recepcja polska*. Kraków, Universitas, 2013.
- Dukić D., Blažević Z., Plejić Poje L.: *Kako vidimo strane zemlje — Uvod u imagologiju*. Zagreb, Srednja Europa, 2009.
- Gverić Katana P.: *Hrvatska književnost u poljskim kazalištima poslije 1989. godine*. „Književna smotra” 2015, nr 178 (4), s. 71—80.
- Jarniewicz J.: *Tłumacz jako twórca kanonu*. W: *Przekład — język — kultura*. Red. R. Lewicki. Lublin, Wydawnictwo UMCS, 2002.
- Kalogjera B.: *Pisci između dviju domovina*. Rijeka, Hrvatsko filološko društvo, Grafrade, 2003.
- Koch M.: „My” i „oni”, „swój” i „obcy”. *Balkany XX wieku z perspektywy kolonialnej i postkolonialnej*. „Porównania” 2009, vol. 6, s. 75—92.
- Kodrić Gagro A.: *Poljsko kazalište u Hrvatskoj od 1991. do 2014. godine*. „Književna smotra” 2015, nr 178 (4), s. 81—92.
- Kroatywni. Dramat chorwacki po 1990 roku. Wybór tekstów*. T. 1—2. Wstęp L. Rafołt. Posłowie L. Małczak. Red. K. Majdzik, L. Małczak, A. Ruttar. Współpraca redakcyjna M. Stanis. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2012.
- Majdzik K.: *Literatura chorwacka i jej polscy ambasadorzy. Uwagi do bibliografii przekładów literatury chorwackiej w Polsce w latach 2007—2013*. „Przekłady Literatur Słowiańskich” 2014, t. 5, cz. 2, s. 43—61.
- Małczak L.: *Croatica. Literatura i kultura chorwacka w Polsce w latach 1944—1989*. Część 1 i 2. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2013.
- Małczak L.: *O poljskim prijevodima hrvatske književnosti u razdoblju od 1990. do 2006*. W: *Komparativna povijest hrvatske književnosti. Zbornik radova IX. Hrvatska književnost XX. stoljeća u prijevodima: emisija i recepcija*. Ur. C. Pavlović, V. Glunčić-Bužanić. Split—Zagreb, Književni krug, Odsjek za komparativnu književnost Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, 2007, s. 75—98.
- Małczak L.: *Skazani na komparatystykę i przekład*. „Przekłady Literatur Słowiańskich” 2014, t. 5, cz. 1, s. 137—148.
- Nagie miasto. Antologia chorwackiego krótkiego opowiadania*. Wstęp i wybór K. Bagić. Opieka merytoryczna, konsultacja językowa i współpraca redakcyjna wydania polskiego L. Małczak. Konsultacja chorwackiej wersji językowej S. Skenžić. Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2009.
- Podboj M.: *Przekłady literatury polskiej w latach 2007—2012*. „Przekłady Literatur Słowiańskich” 2014, t. 4, cz. 2, s. 95—122.
- Postnikov B.: *Postjugoslavenska književnost*. Zagreb, Sandorf, 2012.
- Rapacka J.: *Gjalski i Poljaci ili prilog semantici umjetničkog prostora u hrvatskoj književnosti 19. st.* Dostępne w Internecie: hrcak.srce.hr/file/109845.
- Rogić Musa T.: *Osvrt na bibliografiju hrvatskih prijevoda iz poljske književnosti u 2014. godini*. „Przekłady Literatur Słowiańskich” 2015, t. 6, cz. 2, s. 63—78.
- Škvorc B.: *Egzilna i emigrantska književnost: Dva modela diskontinuiteta u sustavu nacionalnog književnog korpusa u doba kulturalnih studija*. „Kolo” 2004, nr 2. Dostępno na: <http://www.matica.hr/kolo/296/Egzilna%20i%20emigrantska%20knji%C5%BEevnost%3A%20Dva%20modela%20diskontinuiteta%20u%20sustavu%20nacionalnog%20knji%C5%BEevnog%20korpusa%20u%20doba%20kulturalnih%20studija/>.

Walkowitz R.L.: *Born Translated. The Contemporary Novel in an Age of World Literature*. New York, Columbia University Press, 2015.

Zieliński B.: *Europa Środkowa, czyli Arkadia, Atlantyda i Jeruzalem*. W: *Narodowy i ponadnarodowy model kultury. Europa Środkowa i Półwysep Balkański*. Red. B. Zieliński. Poznań, Wydawnictwo Naukowe UAM, 2002, s. 39–57.

Petra Gverić Katana

Dvadeset pet godina bilježenja prijevoda: hrvatsko i poljsko ogledalo

Sažetak

U članku se skicira slika hrvatske književnosti u ciljnoj, poljskoj kulturi, kao i *vice versa*, koje se formiraju tijekom 25-godišnjeg razdoblja. Temelji se ona uglavnom na bibliografijama i komentarima objavljenima u časopisu „Przekłady Literatur Słowiańskich”, koji već desetak godina sustavno i detaljno bilježi i opisuje prijevode slavenskih književnosti. Analiza monografskih izdanja, kad je hrvatska književnost u pitanju, pokazuje da izbor poljskih prevoditelja pada na egzilnu literaturu, koja dobrim dijelom nije bila smatrana kanonom, te djela autora s graničnih područja jezika i kultura bivše Jugoslavije, i tematski se veže uz jugonostalgiju, ratne traume i potragu za identitetom. Hrvatska književnost — i kultura — u Poljskoj često stoga nose ponajprije odrednicu „balkanskog” i „postjugoslavenskog”. S druge strane, poljska književnost u hrvatskim prijevodima uglavnom se predstavlja reprezentativnim autorima, čiji se opus smatra kanonskim i u izvornoj kulturi. Ogledanje jedne kulture u drugoj donosi širu sliku predstavljanja Drugoga i otvara problem odnosa kulturne auto- i heteropredodžbe.

Ključne riječi: egzilna književnost, recepcija, hrvatski prijevodi, poljski prijevodi, prevoditeljski izbori.

Petra Gverić Katana

Twenty five years of translation: a cultural mirror of Croatian and Polish literature

Summary

In this article, we have tried to draw an image of Croatian literature in Polish culture, as well as vice versa, in the last 25 years, based on bibliographies and articles on translations in PLS. It has been concluded that, due to translators' choices of Croatian exile literature, works perceived in the source culture as non-canon, themes related to war, Yugonostalgia and authors whose work belong to the “borderline” of a few nations, Croatian literature in Poland exists as “Balkan” literature. On the other hand, choices of Polish literature in Croatia mainly concerns classic Polish authors. Both cases draw a wider picture of national imagery — a hetero-image - in the target culture.

Key words: literature of exile, reception, Croatian translations, Polish translations, translation choices.